

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

KONSTNÄRLIGT VÄRDE I PLAN- OCH BYGGLAGEN (2010:900) SAMT DESS RELEVANS I DOMSTOLSSAMMANHANG

Sara Holényi

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet kulturvård med inriktning mot
bebyggelseantikvarisk verksamhet

2017, 180 hp

Grundnivå

2017:20

Konstnärligt värde i plan- och bygglagen (2010:900) samt dess relevans i
domstolssammanhang

Sara Holényi

Handledare: Ingrid Martins Holmberg

Examensarbete 15 hp
Bebyggelseantikvariskt program, 180 hp

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 786 4703
Tel +46 31 786 0000

Program in Integrated Conservation of Built Environments
Graduating thesis, BA/Sc, 2017

By: Sara Holényi
Mentor: Ingrid Martins Holmberg

Artistic value in legislation of the Planning and building act 2010:900 and its relevance in court context

ABSTRACT

The goal of this study is to examine the relevance of the concept artistic value in Swedish court cases that concern institutions in preservation of the built environment in Sweden. This thesis analyses the concept of artistic value through 3 aspects: (1) how artistic value is used in court context; (2) how artistic value has an impact on the outcome of cases; (3) what significance artistic value has in preservation purposes. The study is of interest because artistic value is judged subjectively. The study is based on interviews with people in this field, judge Márten Dunér, Lena Emanuelsson, architect Mary Halvordsson, Cathrine Sjölund Åhsberg at Stadsmuseet in Göteborg och Madelene Seberbrink. Then a collection and selection out of 629 court cases, a comparative study and analysis of the 13 most relevant cases. The analysis showed how often it appears that the concept artistic value is used mostly in court context, not in preservation practice. The relevance of artistic value in the 13 chosen cases was approximately 50% where the outcome for preservation was positive. The major difference was the variation in how the artistic value was formulated and judged in the trials.

Title in original language: Konstnärligt värde i Plan- och bygglagen (2010:900) samt dess relevans i domstolssammanhang

Language of text: Swedish/Svenska

Number of pages: 60

Keywords: artistic value, legislation, court context, Planning regulation, Sweden

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—17/20—SE

Förord

Jag vill tacka sakkunnig domare Mårten Dunér, antikvarie Lena Emanuelsson, arkitekt Mary Halvordsson, enhetschef Cathrine Sjölund Åhsberg på Stadsmuseet i Göteborg och antikvarie Madelene Seberbrink, som har hjälpt till med att svara på mina intervjufrågor. Stort tack till min handledare, Ingrid Martins Holmberg, som har väglett mig under examensarbetets gång.

Göteborg, Juni 2017

Sara Holényi

1. Inledning	13
1.1 Bakgrund	13
1.2 Tidigare forskning.....	14
1.3 Problemformulering och frågeställningar	15
1.4 Syfte	15
1.5 Målsättning	16
1.6 Avgränsningar och centrala begrepp	16
1.6.1 Konstnärligt värde i Plan- och bygglagen (2010:900).....	18
1.6.2 Definitioner av konstnärligt värde	19
1.7 Metod.....	20
1.8 Teoretiska ansatser.....	21
1.9 Källmaterial och källkritik	23
2. Tillämpning av konstnärligt värde i domstolssammanhang och Göteborgs stadsplanering.....	24
3. Sammanställning av konstnärligt värde och dess relevans i avgörande domstolsmål.....	26
4. Genomgång av mål	28
4.1 Mål 1: P 3853-15 Fönsterbyte i Råsta Egnahem, Solna kommun	28
4.2 Mål 2: P 169-15 Fönsterbyte i ett riksintresseområde i Ystad kommun.....	29
4.3 Mål 3: P 4499-15 Balkongtillägg på 1930-talsbyggnad i Halmstad kommun.....	30
4.4 Mål 4: P 7052-15 Rivningsförbud av tillbyggnad i ett riksintresseområde med bevarandeprogram, Värmdö kommun	32
4.5 Mål 5: P 9298-14 Byte av entréportal från ek till ekimitation av aluminium, Ängelholms kommun	33
4.6 Mål 6: P 6634-14 – Nybyggnation av en kulturhistorisk värdefull byggnad, Orust kommun	34
4.7 Mål 7: P 10646-15 Två rivningslov av banvaktarstugor i Kiruna kommun.....	36
4.8 Mål 8: P 1123-16 Inglasning på en fastighet som ligger i nära anslutning till ett riksintresseområde, Solna kommun.....	37
4.9 Mål 9: P 2238-16 Bygglov på fastighet i Enskede Gård, Stockholms kommun	38
4.10 Mål 10: P 10563-16 Rivningslov av byggnad vid namn Pilgrimen i Ljusdals kommun.....	39
4.11 Mål 11: P 8664-16 Bygglov i trädgårdsstaden Smedslätten i Stockholms kommun.....	40
4.12 Mål 12: P 9288-16 Ändring av fasad och byte av takpannor på fastighet i Ljungby kommun .	40
4.13 Mål 13: P 6600-16 Rivningslov på fastighet i Lidköpings kommun.....	42
5. Analys	44
5.1 Aspekt 1 – Varför tas konstnärligt värde upp till domstol?	44
5.2 Aspekt 2 – Var i domskälsprocesserna kommer konstnärligt värde till uttryck?	44
5.3 Aspekt 3 – Vad refererar konstnärligt värde till i de undersökta målen?	45
5.4 Aspekt 4 – Vilken betydelse har konstnärligt värde för domsluten i bevarandesyfte?.....	47

6. Resultat	51
6.1 Hur används konstnärligt värde i domstol och andra kulturvårdande institutioner som Stadsbyggnadskontoret, Länsstyrelsen och Stadsmuseet i Göteborg?	51
6.2 Hur stor relevans har konstnärligt värde i målens domslut?	52
6.3 Vilken betydelse har konstnärligt värde i bevarandesyfte?	51
7. Diskussion och slutsatser	53
8. Sammanfattning	55
Illustrationsförteckning	57
Käll- och litteraturförteckning	58
Otryckta källor	58
Tryckta källor och litteratur	58
Internetkällor	59

1. Inledning

Den här kandidatuppsatsen undersöker hur begreppet eller föreställningen om konstnärligt värde representeras, används, fungerar och prövas i olika avgörande mål hos mark- och miljödomstolar i Sverige. Uppsatsen är den avslutande kursen i Bebyggelseantikvariskt program vid Göteborgs universitet och utgör 15 högskolepoäng av totalt 180.

1.1 Bakgrund

Ämnet till uppsatsen har tillkommit genom mitt personliga intresse för konst och hur konstnärliga egenskaper och gestaltningar hos arkitektur relaterar till kulturhistoriska värden och bevarande. Under utbildningen har jag stött på begreppet *konstnärligt värde* i flera sammanhang. I dessa sammanhang jag har uppfattat det begreppet som diffust och inte riktigt greppbart. Begreppet förekommer i Plan- och bygglagen (2010:900), i Boverkets digitala kunskapsbank om PBL och hos flera metoder för kulturhistorisk värdering, t.ex. Riksantikvarieämbetets Plattform Kulturhistoriks värdering och urval, men jag upplevde ändå att det saknades en överskådlig förklaring över vad begreppet innebär samt dess tillämplighet. Jag upplevde att det verkade råda en viss ambivalens och oenighet mellan lagen och kulturvårdande instanser över det konstnärliga värdets användning och betydelse. Lagen säger att konstnärliga värden ska bevaras och får inte förvanskas. Att termen förekommer i lagtexten anser jag borde ge den en given relevans och att den därmed borde betraktas som betydelsefull i bevarandesammanhang.

Ett exempel på ambivalensen såsom den framkommer i Plattform (C. Génétay & U. Lindberg, 2015) tas upp estetiska aspekter, där konstnärligt värde ingår, som egenskaper som *kan* men inte nödvändigtvis måste betraktas utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv.

Under våren 2017 praktiserade jag på Stadsbyggnadskontoret i Göteborg. Här nämnde min handledare, Madelene Seberbrink, att begreppet konstnärligt värde var ett värdebegrepp som de på stadsbyggnadskontoret inte längre använde sig av när de arbetade med bevarande frågor.

Riksantikvarieämbetet nämner också i Plattform att det har funnits en historisk ambivalens om konstnärligt värde ska ingå eller inte som en del av kulturhistoriska värden i lagstiftningen. Det framgår av flera olika statliga utredningar och propositioner som spänner över en tid från 1915 till 2013 (C. Génétay & U. Lindberg, 2015, s.69). Konstnärligt värde i nuvarande Plan- och bygglagen är en term som har växt fram gradvis sedan 1874 års byggnadsstadga. Innan begreppet konstnärligt värde kom in i bygglagstiftningen fanns formuleringar såsom prydlighet, skönhet och estetik och syftade generellt på det vi idag benämner som kulturmiljöer med kulturhistoriska och konstnärliga värden. Motsvarande formuleringar återfinns i den första byggnadsstadgan från 1874. Konstnärligt värde har alltså sedan tidigt förknippats med estetik och skönhet.

Denna otydlighet gjorde mig intresserad och nyfikenhet över hur begreppet konstnärligt värde används idag inom plan- och bygglagen samt vilken relevans den egentligen har i bevarandesammanhang. Då jag inte funnit något svar om hur begreppet konkret ska användas och tolkas hos ovanstående juridiska instanser valde jag att vända mig till Mark- och miljödomstolen, som är den högsta instansen i Sverige som behandlar frågor om kulturhistoriska och konstnärliga värden.

Hur begreppet konstnärligt värde har hanterats i domstolssammanhang har tidigare inte behandlats som ett uppsatsämne.

1.2 Tidigare forskning

Detta kapitel berör forskning om 1) hur karaktäriseringen av det konstnärliga värdet, har skett och kommit in i lagstiftningen i Sverige, 2) hur konstnärligt värde behövs mer i praktiken inom bygglovsförhandlingar och 3) hur konstnärligt värde är uppbyggt i ett hierarkiskt system i byggsektorn.

Tidigare forskning om hur det konstnärliga värdet har tillkommit i svensk lagstiftning har gjorts av Ola Wetterberg i hans avhandling *Monument och miljö*. Det konstnärliga värdet var föregångaren till det konstnärliga värdet i lagstiftningen. I Wetterbergs avhandling framgår det att det redan tidigt på 1900-talet uppstod en diskussion om lag om att skydda estetiska värden för byggnader. Konstnärligt värdefulla byggnader var av vikt när en kulturmiljö skulle bevaras, om det skedde en förändring eller vidtogs åtgärder som skulle påverka dem av en nybyggnation eller om en byggnad i närheten genomgick en förändring (Wetterberg, 1992, s. 277).

Två av dem som lyfte fram behovet av estetiska värden i lagstiftningen var arkitekt P.O. Hallman och en jurist A. Borgström. De här två personerna tyckte att stadsplanlagen från 1907 borde användas för att skydda estetiska och historiska värden i stadsbyggandet (Wetterberg, 1992, s. 275). Enligt Hallman och Borgström var lagstiftningen inte tillräcklig för att kunna användas för att skydda estetiska värden, vilket i och för sig inte heller var det grundläggande syftet med lagen. Hallman ansåg att bestämmelserna borde handla om mer än enbart byggnadens höjd och läge på tomten. Om stadens planerare och byggnadsvärden ville skapa en önskvärd stadsprofil, var deras enda möjlighet att göra detta på med hjälp av byggnadens höjd och läge för varje enskild tomt (Wetterberg, 1992, s. 276).

I artikeln "Om kvalitet i arkitektur – några forskningserfarenheter" i tidskriften *Nordic Journal of Architecture Research*. I den beskriver forskarna om varför begreppet konstnärligt värde i plan- och bygglagen behövs i byggsektorn och påpekar att det finns behov av att förena tekniska och estetiska dimensioner i ett gemensamt kvalitetsbegrepp. Det påpekas också att bygglov alltid ska innehålla ritningar som visar byggnader som har fått konstnärliga värden och en estetisk tilltalande utformning (Johansson, Rönn & Werener, 2008, s.103).

I avhandlingen "Att göra skillnad: Det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar" menar Gabrielsson att estetiska frågor är underordnade ekonomiska och tekniska frågor:

"I enlighet med det s.k. arkitekturpolitiska handlingsprogrammet i sent 90-tal kom plan- och bygglagen (PBL 1987:10) att förses med tillägg där bebyggelsens och planeringens estetiska värden infogades och gavs ett prioriterat utrymme i lagtexten. Till de "allmänna intressen som skall beaktas vid planläggning och vid lokalisering av bebyggelse" under 2 kap. § 2 anges "beaktande av natur- och kulturvärden... en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar". Under "krav på byggnader" 3 kap. 1 § anges att "byggnader skall ha en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande, lämplig för byggnaderna som sådana och som ger en god helhetsverkan" (lag 1998:805). Den svårdefinierade termen "estetiskt" ställer emellertid krav på en kvalificerad bedömning. Bristen på kompetens hos tjänstemän och politiker (liksom en svag relation mellan dessa aktörer) skapar därför en situation där fältet lämnas fritt för godtyckliga preferenser om "skönhet" eller "trivsel"."

C. Gabrielsson, 2007, s.358

Gabrielsson menar att termen ”estetiskt” blir för svår för tjänstemän, politiker och handläggare. Samtidigt så ställer uttrycket krav på en mera kvalificerad bedömning och ofta reduceras den till trivsel och skönhet och då kan den lätt underordnas mera ekonomiska intressen. Detta är intressant för min uppsats då det är lätt att visa vilken roll konstnärligt värde spelar.

Den tidigare forskning som här har tagits upp är relevant då den berör ämnet konstnärligt värde. Eftersom estetiska aspekter är grunden för konstnärligt värde har även den och dess uppkomst diskuterats i avhandlingar och rapporter. Senare i uppsatsen behandlar jag hur dessa är en del av det konstnärliga värdet inom lagstiftningen, då Mark- och miljödomstolar konkretiserar konstnärligt värde mer ingående.

1.3 Problemformulering och frågeställningar

Tidigare forskning har visat att konstnärliga värden var viktiga inom svensk lagstiftning, stadsplanering och kulturmiljövård under det tidiga 1900-talet. Konstnärligt värde var viktigt att ta hänsyn till och hade i vissa fall en central och en beaktansvärd roll då representativa föremål och objekt ansågs behöva besitta ett konstnärligt värde (Wetterberg, 1992, s.97). För att veta hur konstnärligt värde, i denna kontext behandlas idag och motiverar den här uppsatsen. Det saknas dock uppgifter och forskning om hur konstnärligt värde hanteras idag utifrån den gällande plan- och bygglagen. Det framkommer dock att konstnärligt värde är en ofta förbisedd aspekt inom den praktiska hanteringen.

Hur begreppet konstnärligt värde behandlas och hur den nya lagen används visas med undersökning av de relevanta fall, d.v.s. då konstnärligt har med utfallet att göra. Därigenom kan resultatet bidra till ökad förståelse för konkreta handlingar för bevarandet av kulturellt värdefulla byggnader och bebyggda miljöer.

Hur det konstnärliga värdet har satts i förbindelse med svensk lagstiftning kan bidra till en ökad grundförståelse för innebörden och hanteringen av konstnärligt värde via lagen och inom lagstiftningens historia.

Med hjälp av nedanstående frågor undersöker jag mål i domstolssammanhang som behandlar tvister där konstnärligt värde är uttalad och visar sig vara relevant.

Frågeställningar:

- 1) Hur används begreppet konstnärligt värde inom berörda instanser och andra kulturinstitutioner som Stadsbyggnadskontoret i Göteborg, Länsstyrelsen i Göteborg och Stadsmuseet i Göteborg (d.v.s. stadsplaneringen i Göteborg)?
- 2) Hur använder Mark- och miljödomstolen begreppet konstnärligt värde i domskäl?
- 3) Vilken betydelse har konstnärligt värde i bevarandesyfte i de utvalda målen i undersökningen (se kapitel 1.7 där urvalsprocessen beskrivs)?

1.4 Syfte

- Att bidra till ökad förståelse för hanteringen av begreppet konstnärligt värde bland aktörerna inom stadsplanering.
- Att undersöka vilken relevans begreppet konstnärligt värde, utifrån sin definition i PBL (Plan- och bygglagen), har i domstolssammanhang och hur ofta termen förekommer i mål och vilken ställning den har i domskäl.
- Att undersöka vilken betydelse konstnärligt värde har fått för bevarande av bebyggelse i de utvalda målen.

1.5 Målsättning

Målet med studien är bidra till ökad uppmärksamhet kring konstnärligt värde i PBL genom att ge en överskådlig bild över hur termen faktiskt tillämpas samt eventuella otydligheter kring termen.

1.6 Avgränsningar och centrala begrepp

Jag använder enbart avgörande mål från Mark- och miljööverdomstolen, för att förstå hur stor relevans konstnärligt värde får inom domstolssammanhang. Undersökningen tar även upp hur konstnärligt värde används inom stadsplanering för att se om konstnärligt värde spelar en roll eller inte, samt om det är viktigt och om det i så fall har en betydelse. I Göteborg fanns det inga sådana relevanta mål, därför utvidgar jag mina undersökningar också till att utforska varför konstnärligt värde inte används i hela Sverige.

Undersökningarna är begränsade till studier av domskäl i avgörande mål eftersom det är där konstnärligt värde nämns mest om det har haft betydelse för målens bakgrund. Detta har jag kommit fram till efter att ha läst samtliga mål som är väsentliga för plan- och bygglagen i det digitala arkivet hos Mark- och miljööverdomstolen. Detta utvecklas i Metod 1.7.

Bild 1 (sidan 17) visar vilka domstolars avgörande mål som jag har undersökt. Framförallt analyseras mål från Mark- och miljödomstolen, men även mål från Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) undersöks. Jag hänvisar till MÖD i undersökningarna då det är de och inte Mark- och miljödomstolen som har publicerat dessa offentliga handlingar.

När man läser undersökningen av målen bör man känna till följande termer:

Bevarandeprogram/Kulturmiljöprogram: i dessa skrifter, som varje kommun har tagit fram för sitt område, står det angivet vilka områden som kommunen anser ha kulturhistoriska värden och egenskaper. Samt hur dessa bör hanteras i planering och byggande.

Detaljplan: ett instrument/verktyg som kommuner använder för att styra hur vatten, mark och bebyggelse används. Med en detaljplan kan en kommun reglera om vad som får och vad som inte får byggas. Kommuner har monopol på alla planer, men dessa kan överklagas till länsstyrelsen.

Domskäl/domslut/utslag: bakgrundsinformation till varför domstolen tog ett visst beslut, som de gjorde.

Egnahemsområden: bostadsområden uppkallade efter egnahemsrörelsen som uppstod efter förra sekelskiftet för att främja att mindre bemedlade med hushåll fick egen mark och hus i regel av mindre storlek.

Förvanskningförbud: ett förstärkt skydd av byggnader, bebyggelse, allmänna platser, bygglovsförpliktiga anläggningar och tomter som är särskilt värdefulla utifrån kulturvärden. Se kapitel 8 § 13 i PBL.

Hänsynsbestämmelser: med hjälp av hänsynsbestämmelserna i detaljplaner kan kommuner styra nya byggnaders utformning, placering och omfattning för att tillvarata befintliga kulturvärden. Se kapitel 2 § 6 i PBL.

Mål: rättegång

MÖD: en förkortning av Mark och- miljööverdomstolen.

Områdesbestämmelser: kan upprättas för områden som inte styrs av detaljplaner. Används för att säkerställa syftet i översiktsplaner men ger inte någon direkt rätt till att använda marken på angivet sätt. Områdesbestämmelser och detaljplaner förekommer aldrig samtidigt för samma område.

PBL: Plan- och bygglagen (2010:900). Den nu gällande lagen från år 2010.

Prejudikat: vägledande tidigare beslut för oprövad dom.

Riksintresse: Enligt Miljöbalkens tredje och fjärde kapitel är ett riksintresse ett område som anses vara betydelsefullt för hela riket utifrån olika värden och som man ska ta hänsyn till.

Rättsfall: rättslig tvist

Skyddsbestämmelser: i detaljplaner kan det ges särskilda skyddsbestämmelser för byggnader eller bebyggelser med kulturvärden.

Varsamhetsbestämmelser: kan regleras i detaljplaner utifrån Plan- och bygglagens krav på underhåll och varsamhet i när man kan ta hänsyn till kulturvärden i den existerande bebyggelsen. Se kapitel 8 § 14 i PBL.

ÄPBL: Plan- och bygglagen (1987:10) Den äldre lagen från år 1987.

Översiktsplan: kommunens plan för hållbar utveckling på ett strategiskt sätt. Här presenteras mark och vattenanvändning, miljöfrågor, riksintressen och bebyggelsens användning, utveckling och bevarande. En översiktsplan är inte bindande, den är bara vägledande.

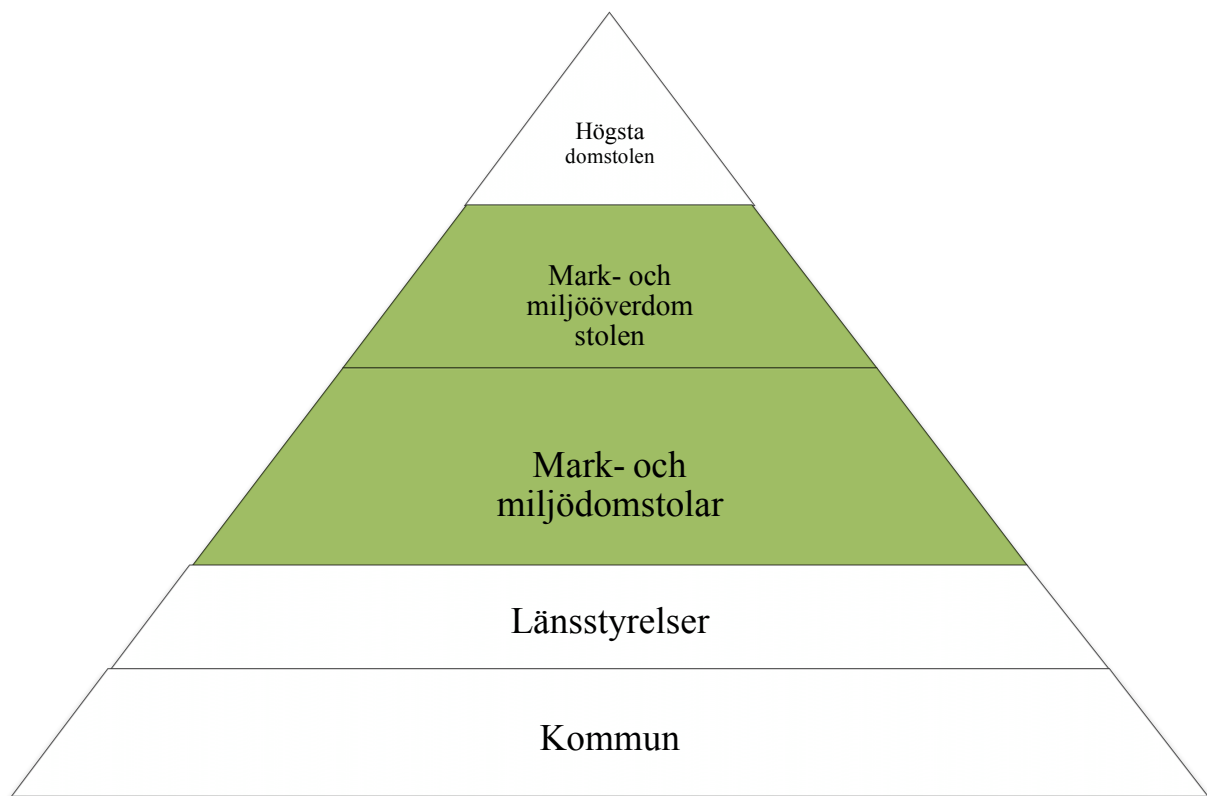

Bild 1. I de här instanserna går överklaganden av beslut: först kommun, sedan länsstyrelse, därefter till en Mark- och miljödomstol där en länsstyrelse ingår. Ovanför Mark- och miljödomstolen står Mark- och miljööverdomstolen och längst upp i pyramiden Högsta domstolen. Jag har i min undersökning tittat på avgörande mål om överklaganden av bygglovsansökningar och analyserat konstnärligt värde i de, som räknas till Mark- och miljödomstolen och Mark- och miljööverdomstolen.

1.6.1 Konstnärligt värde i Plan- och bygglagen (2010:900)

Det här avsnittet är en introduktion till var det går att hitta begreppet konstnärligt värde i PBL, vilken undersökningsstudien i senare delen av uppsatsen grundar sig på. Detta ger en översikt över hur begreppet konstnärligt värde i praktiken har en synnerligt diffus innebörd. Konstnärligt värde är en term som finns i plan- och bygglagen och förekommer allt som allt åtta gånger i den. Lagen beskriver på följande sätt hur man ska skydda miljöer som har konstnärligt värde:

”Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.”

(2 kap. § 6 Plan- och bygglagen 2010: 900)

”I en detaljplan får kommunen bestämma hur allmänna platser som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska skyddas.”

(4 kap. § 8 Plan- och bygglagen 2010: 900)

”I samband med en reglering enligt första stycket 2 eller 5 får kommunen även reglera skydd för sådana särskilt värdefulla byggnadsverk, tomter och bebyggelseområden som avses i 2 kap. 6 § tredje stycket och 8 kap. 13 § samt för sådan mark för gemensam användning som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.”

(4 kap. § 42 Plan- och bygglagen 2010: 900)

”En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.”

(8 kap. § 13 Plan- och bygglagen 2010: 900)

”Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.”

(8 kap. § 14 Plan- och bygglagen 2010: 900)

”Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden”

(8 kap. § 17 Plan- och bygglagen 2010: 900)

”Rivningslov ska ges för en åtgärd som avser en byggnad eller byggnadsdel som inte
1. omfattas av rivningsförbud i detaljplan eller områdesbestämmelser, eller
2. bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde”

(9 kap. § 34 Plan- och bygglagen 2010: 900)

1.6.2 Definitioner av Konstnärligt värde

Begreppet konstnärligt värde definieras på följande sätt av Boverket:

”En byggnad kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning. ”

(Boverket, 2011, s. 3)

Ett begrepp som är viktigt att känna till är *kulturvärden*, där konstnärligt värde är en del av en större helhet:

”... kulturvärden används i dessa föreskrifter och allmänna råd menas byggnadens byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga, konstnärliga och arkitektoniska värden.”

I propositionen 2009/10:170 framgår det varför konstnärligt värde används och i vilka sammanhang.

” Att enstaka byggnadsverk som har sådana historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden att de inte får förvanskas framgår av föreslagna 8 kap. 13 §. Behovet av en precisering till ”planläggning och i andra ärenden” har framkommit i ärendets fortsatta beredning för bättre överensstämmelse med gällande rätt. Bestämmelsen har utformats så att skyddet ska kunna hävdas i varje enskilt ärende enligt lagen, exempelvis i bygglovs- och tillsynsärenden. Något krav på att skyddsbehovet har kommit till uttryck i en detaljplan eller områdesbestämmelser finns således inte. Det är dock lämpligt att kommunen ändå tar ställning till bevarandefrågorna i förväg och att detta kommer till uttryck i en detaljplan eller områdesbestämmelser. ”

(Prop. 2009/10:170 s. 416)

Det är mycket tyckande om konstnärligt värde och om hur det bör vara, samtidigt som konstnärligt värde definieras i lag och kan användas i domstolsprocesser. Det är egentligen två olika saker när begreppet används i domstol och allmänna åsikter om vad som är och har konstnärligt värde.

1.7 Metod

I detta avsnitt beskrivs hur sammanställningen av relevansen av konstnärligt värde har tillkommit i undersökningsdelen och hur jag med hjälp av intervjuer har kontrollerat information om vilka domar som konstnärligt värde har förekommit i. Avsnittet behandlar även hur jag metodiskt har jämfört de för undersökningen relevanta målen med konstnärligt värde i domstolspraxis.

Uppsatsens huvudfråga har besvarats framförallt med hjälp av intervjufrågor och via kommunikation via e-post. Med hjälp av min handledares kontakt till en sakkunnig domare, Mårten Dunér, fick jag ett mycket bra och utförligt svar på frågan om hur konstnärligt värde används i domstolssammanhang. Jag fick även svar på vilket material som jag kunde använda mig av och refererar till i undersökningsdelen, t.ex. var Mark- och miljööverdomstolen har sina offentliga handlingar om avgörande mål på deras hemsida. De mål som fanns i arkivet var från 2012 och fram till 2017.

Sedan kontaktade jag andra kulturmiljövårdande institutioner som Stadsbyggnadskontoret, Länsstyrelsen och Stadsmuseet i Göteborg för att besvara den första frågeställningen till uppsatsen: Hur används begreppet konstnärligt värde inom berörda instanser och andra kulturinstitutioner som Stadsbyggnadskontoret i Göteborg, Länsstyrelsen i Göteborg och Stadsmuseet i Göteborg (d.v.s. stadsplaneringen i Göteborg)? Svaret till frågeställningen kan läsas i undersökningsdelen.

Genom att räkna och göra en sammanställning av alla mål som omfattas av plan- och bygglagens t.o.m. 20 april 2017, bland de offentliga handlingarna, upptäckte jag att alla mål naturligtvis inte hade med konstnärligt värde att göra. Efter noggrann läsning av domsluten i varje mål upptäckte jag däremot att vissa mål hade relevans för min undersökning om konstnärligt värde. Av alla 629 mål var det 37 mål som hade med konstnärligt värde att göra, bland dessa 37 var det inom 13 mål som konstnärligt värde hade relevans i domskäl.

Med hänsyn till detta kunde jag ta dessa 13 mål och börja ställa analytiska frågor för att sedan kunna jämföra alla 13 relevanta mål. Dessa var unika i den bemärkelsen att där redogjordes för om olika typer av händelser och överklaganden. Det här momentet i uppsatsen besvarar den andra frågeställningen: Hur använder Mark- och miljödomstolen begreppet konstnärligt värde i domskäl?

I analysavsnittet finns det sammanställningar av hur de olika målen varierar, vilket leder till den sista frågeställningen i uppsatsen: Vilken betydelse har konstnärligt värde i bevarandesyfte i de utvalda målen i undersökningen (se kapitel 1.7 där urvalsprocessen beskrivs)?

De metoder som har använts i undersökningarna har varit framförallt av kvantitativ karaktär. Den kvantitativa metoden är till för att redogöra relevansen hos de olika målen, då sammanställningar har gjorts med hjälp av tabeller efter noggrann genomläsning av hur ofta konstnärligt värde förekommer i mål från Mark- och miljööverdomstolens digitala arkiv. Bild 2 (sidan 25) redogörs för denna sammanställning. Kvalitativa aspekter har dock varit i fokus under hela undersökningen.

1.8 Teoretiska ansatser

En tidig teori om konstnärligt värde har framförts av Alois Riegl. I *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage* beskrivs Riegls teori om konstnärligt värde. Här jämförs det konstnärliga värdet med den historiska. Riegl menar att konstnärligt och estetiskt värde sitter i både konstnärens och betraktarens öga. Men då det konstnärliga och estetiska värdet alltid konstrueras och definieras av samtiden förändras vår uppfattning och definition av dessa värden genom historien. Denna skiftande syn på vilka aspekter av kulturarvet som besitter ett värde (t.ex. konstnärligt) och vilka som inte gör det är av stor betydelse för kulturmiljövårdade institutioner tolkning och användning av begreppet konstnärligt värde i bevarandesammanhang.

I boken *Contemporary theory of Conservation* nämns också Riegl och det han kallar ”monument”. Med monument menar Riegl här alla objekt med konstnärliga eller historiska värden som är värda att bevara. För Riegl kunde ett ”monument” vara allt från en byggnad till ett pappersark, så länge det visade tidens gång (Munoz Vinas, 2005, s. 37).

Det kulturhistoriska värdet hos ett objekt är resultatet av en sammansättning av flera olika egenskaper. En av dessa egenskaper är det estetiska eller konstnärliga. En samtida tolkning av konstnärliga egenskaper återfinns vi i Riksantikvarieämbetets Plattform Kulturhistorisk värdering och urval. Kapitlet ”Estetiska aspekter” kopplar estetiska värden till rumsliga, visuella, akustiska och andra liknande upplevelsebara egenskaper hos objektet. Enligt Plattformens definition av de konstnärliga egenskaperna hos byggnader kan vara: fasad- och rumskompositioner, planlösningar, proportioner och ljusförhållanden, detaljutförande och materialverkan (C. Génétay & U. Lindberg, 2015, s.22). Liknande beskrivning av estetiska värden finner vi i propositionen *Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*:

”Sådana värden avser exempelvis hur byggnader eller bebyggelse genom sin färgsättning, storlek och skala, materialval, fasadutformning, yttre rumsbildningar och markanslutning samspelar med sin omgivning och gestaltar de funktioner som skall tillgodoses...” (Prop. 1997/98:117, 1998, s. 16)

Ovanstående citat återfinns i Plattform. Citatet tydliggör att det ligger mycket subjektivitet i det som uppfattas som vackert eller tilltalande eller i övrigt estetiskt intressant (Génétay & Lindberg, 2015, s.23). Konstnärligt värde förekommer idag i domstolssammanhang, för att bedöma om man får bygga om, ändra eller riva.

Wera Grahn förklarar i sin rapport *Intersektionella konstruktioner och kulturminnesförvaltning* att allt som har hänt ”förr i tiden” kan inte sparas. De objekt som väljs ut av kulturminnesförvaltningar och utses till kulturminnen för att de anses besitta kulturhistoriska värden kommer att betraktas som

viktigare än andra objekt. Samma kan ske inom domstolssammanhang utifrån lagstiftningen i plan- och bygglagen. De utvalda föremålen eller miljöerna som tillskrivs ett kulturhistoriskt värde genomgår en förändring och förvandling från något vardagligt till kulturminne eller kulturmiljöer. Med andra ord får kulturminnet eller kulturmiljön en symbolisk betydelse. Den här symboliska innebörden anser Grahn kan delas in i tre olika tidsnivåer: dåtid, nutid och framtid. Bilder och berättelser från dåtiden konstrueras i nutiden och får relevans för framtiden. Hon menar att när något vardagligt får en ”kulturminnesstämpel” materialiseras dåtiden med nuet. De normer och modeller över vad som betraktats som normalt och onormalt, värdefullt och icke värdefullt, i dåtiden finns kvar hos kulturminnen och får bäring i både nutid och framtid. Alltså blandas dessa tre olika tidsnivåer och de blir svåra att separera. Därmed får den förändrade betydelsen av kulturminnena konsekvenser för dagens människor och i framtiden (Grahn, 2009, s.12).

Man kan ju tycka att kulturminnesområdet bara utgör en marginell och obetydlig liten del av den sociala och kulturella arenan. Men då ska man komma ihåg att kulturminnesförvaltningen är en förlängning av 1800-talets moderna projekt, vilket gör att verksamheten har en hög trovärdighet. Allmänheten tolkar ofta det som lyfts fram som kulturminne enligt en modern mall och uppfattar det som visas som sant. Det här gör det än mer viktigt att noga reflektera över vilka berättelser som konstrueras och förs vidare.

(Grahn, 2009, s.13)

I ovanstående citat framhäver Grahn den höga trovärdigheten för kulturminnesförvaltningens aktörer i samhället. Jag anser att Grahns teori om trovärdighet även kan appliceras på mark- och miljödomstolar, som dömer i mål rörande kulturmiljövårdsfrågor, vilket är det som min undersökning handlar om. Men även om domstolar anses inneha en hög trovärdighet, eller kanske just på grund av den anledningen, så återfinns vi även här en viss problematik i att det som konstrueras i domstol förs vidare och kan ses som sanning.

I boken Övervakning och straff redogör Michel Foucault för sin teori om vad makt i grunden är. Enligt Foucault finns det en etablerad syn på makt, sanning och kunskap som måste förkastas. Nämligen den att kunskap kan utvecklas oberoende av makt. Hos Foucault finns det ingen kunskap som är oberoende av maktförhållanden och det finns heller ingen makt utan kunskap (Foucault, 2003, s. xiii). Foucaults slutsatser är att olika maktapparater i samhället bidrar till att skapa en ordning som blir en sanning (Foucault, 2003, s. xv). Ett exempel som Foucault nämner är domstolar, som det här arbetet fokuserar på, men teorierna kan även användas på andra institutioner så som universitet och kulturmiljövårdande institutioner. Domstolar har möjligheter att fastslå det ”normala”. Genom att jämföra, differentiera, hierarkisera, förenhetliga och utesluta kan domstolar skapa en normalisering och framtinga en homogenitet. En dom avkunnar och utreder en gång för alla de eventuella motsättningar och oklarheter som finns mellan det tillåtna och det förbjudna. Foucault ser normalisering som ett av de viktigaste redskapen för makten att uppnå en standardisering av det ”normala” (Foucault, 2003, s. 185). Denna process kan vara såväl medveten som omedveten. På så sätt kan en norm och homogenitet skapas inom ett system där det rent formellt råder jämlikhet d.v.s. i domstolssammanhang.

En fastslagen standard av det ”normala” kan följaktligen lätt skapa uppenbara problem inom kulturmiljövården. Att de värden, materiella och immateriella, som etablerats som de ”normala” är de som är värda att bevara och att vi då riskerar att inte ser bortom det som redan har etablerats.

Jag har i några kapitel också använt mig av reflektioner kring och egna tankar till om varför det är viktigt att belysa det här ämnet och varför det är önskvärt att framställa konstnärligt värde som något

relevant i kulturmiljövårdande syfte. Därmed vill jag med hjälp av olika teorier visa att konstnärligt värde är tydligt och möjligt att tillämpa i praktiken.

1.9 Källmaterial och källkritik

Det digitala arkiv som jag har valt att arbeta med och använda mig av fick jag tips av Informant 1. Det är MÖD:s digitala arkiv där de har sina offentliga handlingar som de har publicerat på sin hemsida. Det var min handledare Ingrid Martins Holmberg som gav mig rådet att kontakta Informant 1. De andra informanterna har jag kommit i kontakt med genom de olika kulturvårdande institutionerna i Göteborg som jag har arbetat med.

De källmaterial jag har fått tag på har varit högst trovärdiga och haft betydelse för uppsatsens uppkomst. Trovärdigheten har jag försäkrat mig om genom att personer har haft s.k. expertroll dvs. rätt kompetens och passande utbildning har svarat på frågor relaterade till den första frågeställningen och kommit med väsentlig och relevant information om hur man söker sig vidare till nästa steg, d.v.s. om hur man hittar relevant och lämplig information till undersökningarna. Nästa steg handlade om att hitta arkiv eller källor som skulle kunna hjälpa till att bygga upp en uppsats till undersökande delen av uppsatsen. I den här situationen kunde jag använda mig av Mark- och miljööverdomstolens offentliga handlingar, i deras digitala arkiv, som källmaterial till den jämförande studien.

Den litteratur jag har använt mig av presenteras framförallt i avsnitten tidigare forskning och teoretiska ansatser. Litteraturen används inom Bebyggelseantikvariskt program, framförallt i kursen Kulturvårdens teori och historia.

Andra tidskrifter och rapporter har jag hittat via Göteborgs Universitets biblioteks databaser och Boverkets hemsida om hur PBL fungerar. Dessa källor har varit internetbaserade men ändå pålitliga. Boverkets PBL: s kunskapsbank har endast använts till att definiera konstnärligt värde.

2. Tillämpning av konstnärligt värde i domstolssammanhang och i Göteborgs stadsplanering, Röster om konstnärligt värde

Hur olika berörda instanser förhåller sig till konstnärligt värde på en övergripande nivå, har undersökt i intervjuer.

Frågan ställdes till en sakkunnig domare och fick följande svar:

”Jag tror inte att just termen ”konstnärlig” har använts i någon dom jag sett utan oftare är det ett bevarandeperspektiv som lyfts fram av både kommuner och domstolar, alltså termerna förvanskning eller varsamhet bedöms vad gäller oftare kulturhistoriska, miljömässiga värden.

Sällan dock som det nämns vilka dessa värden är mer än i väldigt svepande ordalag. Utgångspunkten är ofta en mer detaljerad bedömning av en kommunalt anställd byggnadsantikvarie som då lägger ett rätt ”musealt” perspektiv.

Sedan finns en tendens hos MÖD att döma utifrån sin ”bedömning” eller ”samlade bedömning” vilken inte håller presenteras så noga. Trots att MÖD:s domar är prejudicerande, dvs vi i underrätterna ska följa dem, är det svårt även för mig att förstå principerna de stödjer sig på. Snarare framstår det som att domstolen i det här fallet tyckte huset var snyggt och värt att ha kvar i sin ursprungliga form.

Jag gissar att vad domstolarna skriver speglar dels en inställning bland jurister att försöka undvika ”subjektiva” frågor, till vilka de räknar konstnärlighet. De tekniska råden (meddomare) är i dessa mål oftast arkitekter och deras inställning speglar nog en föreställning bland modernistiska arkitekter att frågor som ”stil” och ”smak” inte har med seriös arkitektur att göra, utan att den ska bedömas utifrån ”form, funktion, teknik” eller något annan sådan föreställning om objektivitet. Eftersom detta inte alltid är så lätt att bedöma, fastnar man i att luta sig mot konsthistoriska argument som framstår som mer vederhäftiga. (Alla hus har ju en ålder och en tid som man kan finna mer eller mindre viktig att bevara artefakter ifrån.) Så trots att man då väljer konsthistoriska argument före ”arkitektoniska” speglar man inte någon medveten konstvetenskaplig linje eller princip. Då de flesta tekniska råd är utbildade någonstans mellan 1970 och 1985 speglar vi nog en mycket enkel bevararideologi av typen ”rädda almarna”.

(Informant 1)

När frågan ställdes till Stadsbyggnadskontoret i Göteborg, påpekade att konstnärligt värde inte är ett begrepp som de brukar använda. De använder sig mer av *arkitektoniskt värde* eller *värdefull byggnad/bebyggelse avseende historiskt värde, bevarande*. Dessa termer använder sig kommunen av istället för konstnärligt värde när de jobbar med handläggning av bygglov (Informant 3).

Jag ställde frågan till länsstyrelsen i Göteborg angående konstnärligt värde som utgångspunkt i stadsbyggandet med svaret att detta nog är en fråga som kommunen bäst kan svara på. Det är de som upprättar detaljplaner och ställer krav på utformning m.m. Ofta ställs det krav på anpassning och utformning när det gäller komplettering eller tillbyggnader i kulturhistoriskt värdefulla miljöer där t.ex. material och utformning kan regleras i detaljplanen. Ett exempel på högt ställda anpassningskrav i Göteborg är de krav som ställdes vid Konserthusets tillbyggnad. Begreppet konstnärligt värde är nog inte så förekommande i dessa sammanhang (Informant 2).

Samma fråga ställdes till Stadsmuseet i Göteborg som diskuterade min fråga under ett byggnadsantikvariskt möte. För det första är begreppet konstnärligt värde lite tvetydligt – de tolkade

det dock som om jag menade estetiskt värde snarare än konstnärligt (de tänkte på ett hus med konstnärliga inslag, Tomtehuset i Göteborg). De kunde inte riktigt komma på något bra exempel, då de mer tittar på befintliga byggnaders olika värden. Informant 4 rekommenderade mig därför att ta kontakt med t.ex. Mary Halvordsson, enhetschef på Bygglov på SBK – där borde en sådan diskussion kring estetik och nybyggnation ha förts många gånger (Informant 4).

Dessa svar visar att konstnärligt värde inte används särskilt mycket i stadsplaneringsfrågor i Göteborg utan mer i domstolssammanhang, fast då för bevarandesyften tillsammans med termerna *förvanskning* eller *varsamhet* i PBL. I domstolssammanhang nämns det här värdet oftare. Detta kommer att visas i en mer ingående undersökning senare i uppsatsen när jag jämför olika mål från MÖD. Jag kommer också att visa relevansen för konstnärligt värde i de olika målen.

3. Sammanställning av konstnärligt värde och dess relevans i avgörande domstolsmål

3.1 Inledning

Efter en mejlkommunikation fick jag råd och materialtips från en sakkunnig domare Mårten Dunér om att använda mig av avgörande mål från Mark- och miljööverdomstolens offentliga handlingar. Mårten Dunér rekommenderade mig även att läsa domslut eller domskäl, för där får man information om hur besluten om bland annat konstnärligt värde har betydelse vid en bedömning. Därefter gjorde jag en noggrann läsning av mål och sedan sammanställde dem efter en undersökning på ett kvantitativt sätt. Det gjorde jag genom att först räkna hur många mål som var av betydelse för plan- och bygglagen. Alla mål som var relevanta enligt plan- och bygglagen var listade under rubriken plan- och bygglagen och efter 2012 fram till 2017. Totalt 629 mål handlade om plan- och bygglagen. Av dem var det 37 stycken som beskrev konstnärligt värde på något sätt, varav de 14 var relevanta i domskälet eftersom de handlade om konstnärligt värde. Resultatet av undersökning sammanställs i tabellen nedan.

3.2 Tabell

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	TOTALT
Antal mål med PBL	52	160	102	139	128	48	629
Antal mål med konstnärligt värde (KV)	1	6	4	10	8	8	37
Relevans med KV i domskäl	0	0	0	6	3	5	14

Bild 2. Tabellen är en sammanställning av de olika målen som är med i den jämförande delen av undersökningen. Det blev allt som allt 14 mål som var relevanta att undersöka, varav 2 var exakt samma. Slutligen var det 13 mål som undersöktes på ett kvalitativt sätt, då samma frågor ställdes till dem för att senare kunna utgöra en analys.

3.3 Genomgång av målen: en jämförande studie

Av de 14 målen som hade relevans för konstnärligt värde i domskälen visade det sig att två av dem var likadana, därför tar den jämförande studien endast upp 13 stycken målbeskrivningar. Följande frågor har ställts till varje relevant mål i den jämförande studien av de 13 målen:

- Vad handlar målet om?
- Varför valdes detta mål?
- Hur blev konstnärligt värde en del av målet?
- Vem kontrollerar målet?
- Vad menas med konstnärligt värde i detta mål?
- Hur gick det med konstnärligt värde i målet?
- Vad hände sedan?
- Om och hur används konstnärligt värde som ett argument i domskälet?

- i) Hur många gånger nämns konstnärligt värde?
- j) I vilket sammanhang nämns konstnärligt värde i domskälet?
- k) Hur viktigt är konstnärligt värde för domens utslag?
- l) Varför är detta ett mål?

Dessa frågor behandlas under följande rubriker i den jämförande undersökningen: *Inledning, Val av mål, Hur konstnärligt värde blev en del av målet, Kontroll av konstnärligt värde, Konstnärligt värde och dess betydelse i målet och Bakgrund till målet och Sammanfattning.*

4. Genomgång av mål

4.1 Mål 1: P 3853-15 Fönsterbyte i Råsta Egnahem, Solna kommun

Inledning och val av mål

I det här målet vill Trafikverkets Miljö- och hälsoskyddsnämnd byta ut fönster med bullerskydd på en fastighet i Råsta Egnahem, som är en kulturhistorisk värdefull miljö. Anledningen till detta är det buller som orsakas av ett pågående närliggande trafikbygge. Händelsen i Råsta Egnahem speglar ett moment av den kvalitativa undersökningen i den här uppsatsen, där konstnärligt värde har spelat in i målets domskäl.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet och dess betydelse

Konstnärligt värde blev en del av målet, eftersom det råder förvanskingsförbud på byggnaden enligt översiktsplan då kap. 8 § 13 PBL gäller i detta fall. Den här paragrafen beskriver konstnärligt värde som en del av att kunna skydda och bevara den kulturhistoriska värdefulla miljön som Råsta Egnahem är klassad som.

Kontroll av konstnärligt värde

Det konstnärliga värdet bestäms av mark- och miljödomstolen i Nacka tingsrätt i det här målet. Orsaken till varför jag tog upp målet är att konstnärligt värde kan appliceras genom lagstiftning som domstolen kan använda sig av. Detta ges i uttryck genom att översiktsplanen, där förvanskingsförbudet gäller och därmed också 8 kap. 13 § PBL vari konstnärligt värde framhävs.

Konstnärligt värde och dess betydelse

Den betydelsen som konstnärligt värde har i detta mål beror huvudsakligen på att det finns med i plan- och bygglagen. Domstolen ansåg att konstnärligt värde var av vikt, eftersom området Råsta Egnahem i Solna kommun har en översiktsplan som i detta fall har en bestämmelse om att förvanskning är förbjudet. Där kommer det konstnärliga värdet in i form av lagtext och har därför betydelse för målet.

Bakgrund till målet

Enligt domskäl kommer den här kulturmiljön att förvanskas om den här bygglovsansökan angående fönsterbyte i Råsta Egnahem går igenom i överklagandet. Bygglovets gäller byte av fönster och fönsterdörr i Råsta Egnahem, men bygglov kan kanske ändå medges av det hälsoskäl som Trafikverkets miljö- och hälsoskyddsnämnden har haft som föreläggande.

Fastighetens detaljplan har inga bestämmelser om kulturhistoriska värden. I översiktsplanen där fastigheten är lokaliserad är området Råsta Egnahem en del av en kulturhistoriskt värdefull miljö. Det nämns i översiktsplanen att för området gäller alltid PBL:s kap. 8 § 13 där konstnärlig synpunkt ingår och inte får förvanskas. Kommunens kulturmiljöprogram anger även att det gällande området har: "... byggnad med positiv betydelse för stadsbilden och/eller ett visst kulturhistoriskt värde" (P 3853-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

I ett annat rättsfall, som nämns i målet och som verkar vara prejudicerande i den här domen är RÅ 1997 ref. 77. I det fallet handlade det om att helhetsintrycket inte får försämrats av en förändring, alternativt en åtgärd som stämmer överens med förvanskingsförbudet i PBL. I det fallet ansågs en byggnad bli förvanskad när takteglet ersattes med tegelliknande plåt (P 3853-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

I ett antikvariskt utlåtande i målet redogörs det för två fastigheter som har utpekats som särskilt värdefulla i Råsta Egnahem. En av byggnaderna tillhör bygglovsansökans prövning för fönsterbyte. Fastigheten i frågan är väl bevarad från byggnadstiden och genom bevarandeprogrammet, som tidigare nämnts. Detta ger stöd för att fastigheten är särskilt värdefull samt att förvanskingsförbudet gäller i kap. 8 § 13 i PBL (P 3853-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

Trafikverket ville byta ut fönstren på en fastighet i Råsta Egnahem till s.k. Domlux-fönster med bullerdämpning, vilket innebar att byggnadens nuvarande fönster av s.k. ”tidsenlig profil” skulle kunna gå förlorad. Detta tillåts inte av kap. 8 § 13 PBL och rättsfallet RÅ 1997 ref 77, vilket verkar vara prejudicerande i detta domskäl, som nämns ovan (P 3853-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

Sammanfattning

Konstnärligt värde tas upp av mark- och miljödomstolen i Nacka tingsrätt p.g.a. kap. 8 § 13 PBL, som finns med i översiktsplanen. Anledningen att konstnärligt värde var en del av domskälet var av planbestämmelsekaraktär. De kunde sammantaget avslå bygglovets om att byta till så kallade Domlux-fönster med bullerdämpning på en fastighet i ett kulturmiljöområde. Trots trafikverket hade överklagat i flera steg innan det kom till domstol, både hos länsstyrelse och kommun. Efter domen skedde inget vidare överklagande till Mark- och miljööverdomstolen, d.v.s. man tog inte ärendet vidare utan avslutade det.

Konstnärligt värde nämns, som en del av ett argument i kap. 8 § 13 PBL som är ett förtydligande av förvanskningförbudet i översiktsplanen. Därmed blir det av vikt för domens utslag då kap. 8 § 13 PBL nämns tre gånger där konstnärligt värde ingår. Det framhävs inte separat i lagparagrafen. Däremot förklaras i bakgrundskapitlet i den här uppsatsen hur konstnärligt värde förekommer i PBL sammanhang.

Det allmänna intresset vägde tyngre i det här avgörande målet där byggnadens värde även hade ett fastställande beslut för ändamålet. Därför kunde inte bygglov beviljas och överklagandet avlogs därmed (P 3853-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 10).

4.2 Mål 2: P 169-15 Fönsterbyte i ett riksintresseområde i Ystad kommun

Inledning

Det här målet handlar om en bygglovsansökan om fönsterbyte. Man ville ta bort spröjsarna i fönstren på en byggnad. Enligt ett bevarandeprogram är området klassat som ett riksintresseområde i Ystad kommun dessutom rödmarkerat.

Val av mål

Målet är relevant för min undersökning eftersom konstnärligt värde har en tydlig roll i utslaget av domen. Konstnärligt värde nämns i detta mål i varsamhetsföreskrifter och till och med som en anledning till att återställa byggnaden till ursprungligt skick.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Bebyggelsen i målet befinner sig på ett riksintresseområde som är viktigt i Ystads kulturmiljöer och som dessutom är rödmarkerad i ett bevarandeprogram. Att bebyggelsen är rödmarkerad betyder att fönsterna har ett skyddsvärde av mycket hög klass och därför också har ett konstnärligt värde utifrån kap. 2 § 6 i PBL. Konstnärligt värde blev en del av målet då denna används som argument i målet.

Kontroll av konstnärligt värde

Frågan om konstnärligt värde i målet drivs av mark- och miljödomstolen i Växjö tingsrätt, om en byggnad i ett riksintresseområde. I det här målet är det inte en privatperson, ett företag eller någon annan myndighet som tar upp konstnärligt värde, utan domstolen.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

Jag tolkar utslaget i den här domen som att det konstnärliga värdet har betydelse i det här målet, eftersom man i domskälet fäster stor vikt vid bevarandet av de befintliga spröjsade fönstren. Konstnärligt värde finns med i domskälets utformning och är även vägledande i domslutets bakgrund. I de flesta mål jag undersökt är domskälen utformade på liknande sätt.

Bakgrund till målet

Målet i det här fallet fastslår att den här fastighetens detaljplan har varsamhetsbestämmelser. Det är dock svårt att utläsa från planbeskrivningar vilka s.k. ”... särdrag och värden som kan åsyftas för nämnda byggnad” (P 169-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 8).

I kap. 2 § 6 PBL beskrivs tydligt hur ett fall med varsamhetsbestämmelser ska följas samt att det konstnärliga värdet ska tas upp och skyddas. Det är viktigt att ta hänsyn till byggnaden om man ändrar den eller lägger till något. Därför behövs det ingen information om konstnärligt värde i detaljplanen eftersom det är viktigt att ta hänsyn till byggnaden (P 169-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 8).

I en dom från Mark- och miljödomstolen den 28 oktober 2014 påpekas att även om det saknas rättsligt bindande dokument, bör man undvika att förändra en plats lokalhistoria och samhällshistoriska värden på alltför ingripande sätt (P 169-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

Mark- och miljödomstolen anser att det i detta fall handlar det om ett hus från 1975–76, som härstammar från en ”särpräglad” period ur svensk arkitekturhistoria och således har ett kulturellt värde. Den klagande påstår att detta är en pastisch (P 169-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

Sammanfattning

Målet kan summeras på följande sätt: Mark- och miljödomstolen är den instans som upprätthåller frågan om konstnärligt värde i domstolsprocessen vid Växjö tingsrätt. Konstnärligt värde får en större roll i domskälet genom att det framhävs tillsammans med andra kulturvärden både generellt och specifikt för att influera en eventuell återställning av sentida tillägg och ändringar. Domskälet fastslår att de här ändringarna ska återställas till ursprungligt skick. Detta med hjälp av konstnärligt värde, samt resterande kulturvärden. Samtidigt spelar varsamhetsbestämmelserna en viktig roll i målet och domskälets beslut, där också konstnärligt värde ingår.

Domen överklagades, då domen för bygglovsansökan av fönsterbytet blev avslagen. Fastighetsägaren överklagade domen i flera steg genom länsstyrelsen och kommunen. Dessa instanser tog ärendet vidare till Mark- och miljödomstolen, där konstnärligt värde blev ett av motiven för att bevara en byggnad i ett riksintresseområde.

Konstnärligt värde nämns allt som allt två gånger i det här målets domskäl i samband med plan- och bygglagen och i bevarandeprogram. Det är viktigt då det används som ett motiv för hur domskälets utslag blev. Fönstren fick alltså behålla sina ursprungliga spröjs.

På grund av byggnadens tidstypiska utformning och de skriftliga formuleringarna i bevarandeprogrammet och byggnadsordningen fick fastighetsägaren därför ingen rätt till ny utformning av sin fastighet (P 169-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 11).

4.3 Mål 3: P 4499-15 Balkongtillägg på 1930-talsbyggnad i Halmstad kommun

Inledning

Det här målet handlar om en bygglovsansökan på ett balkongtillägg på ett tvåvåningshus i ursprungligt skick från 1930-talet.

Val av mål

Det här målet är intressant för undersökningen eftersom konstnärligt värde nämns lite varierande i samband med lagparagrafer ett flertal gånger.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet och dess betydelse i domstolssammanhang

Konstnärligt värde blev en del av målet eftersom byggnaden inte får förvanskas på grund av gällande detaljplan, vilket beskrivs mer ingående längre ner. Även kap. 2 § 6 PBL (där konstnärligt värde nämns) anses vara passande för domen efter en rundvandring i området där 1930-talsbyggnaden är placerad och en motivering där konstnärligt värde behandlas.

I det här målet nämns konstnärligt värde i sammanband med:

- Tomtarea
- Storlek på byggnad
- Förändring av fasadutformningen från inga balkonger till balkonger som skulle influera gatubilden
- Anpassningsskäl

Bakgrund till målet

Enligt Mark- och miljödomstolen bör bestämmelser i kap. 8 § 13 PBL tilläggas i detta mål, då en byggnad som är särskilt värdefull inte får förvanskas utifrån bl.a. konstnärlig synpunkt. Fastigheten i domen har också en gällande detaljplan, där framhävs tydligt: "... av tomt eller tomtfels areal minst $\frac{3}{4}$ (tre fjärdedelar) lämnas obebyggda, och får i intet fall uppföras huvudbyggnad med större areal än 250 m²." (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 10).

Mark- och miljödomstolen bedömer domen utifrån följande händelser: prövningens omfattning, nämndens handläggning, planavvikelse, kulturhistoriskt värde och betydande olägenhet (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 10–12).

Det som berör konstnärligt värde i domen behandlas som kulturhistoriskt värde med följande motivering från Kulturmiljö i Halland: "Byggnaden från 1930-talet har byggts till genom åren men har i huvudsak bibehållit ursprungligt utseende mot gatan. Förslaget innebär ny balkong i två våningar mot sydöstra fasaden på gårdssidan. På bottenplanet kommer balkongen dock att sticka en utanför sydvästra fasadlivet och påverka gatubilden, vilket vi är tveksamma till. Befintliga handlingar redovisas endast i en plan varför det är svårt att i dagsläget ta ställning till förändringen." (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 12).

Även en rundvandring genomfördes i kvarteret Duvslaget bland befintliga balkonger och altaner. Det ansågs att kap. 2 § 6 PBL är passande för domen. Överklagandet avslås (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 12–13).

Sammanfattning

Mark- och miljödomstolen i Vänersborgs tingsrätt driver i det här målet frågan om konstnärligt värde. Konstnärligt värde används för att styrka domens skäl, då bygglovsansökningen fick avslag på balkongtillägget på två våningar på en 1930-talsbyggnad. Inget fortsatt överklagande skedde efter domslutet. Konstnärligt värde nämns en gång för sig självt men resterande gångerna med de andra kulturvärdena, sedan med lagparagrafer men de har ingen enskild verkan för domskälet, utan tillsammans med andra bidragande faktorer, som exempelvis planavvikelser etc. Konstnärligt värde tydliggörs i planbestämmelserna i det här fallet, där det är av vikt att bibehålla områdets karaktär. Domens utslag då konstnärligt värde är viktigt berörs det i lagparagrafer tre gånger allt som allt indirekt och en gång framhävs det direkt för att stärka argumentet, inte för att ändra, förvanska och ta hänsyn till 1930-talsbyggnaden. Från början var det fastighetsägaren som överklagade domen för att få bygga balkongerna på en kulturhistoriskt värdefull byggnad.

Avslutningsvis går det att säga att argument om konstnärligt värde har hjälpt till att bevara den här 1930-talsbyggnaden.

4.4 Mål 4: P 7052-15 Rivningsförbud av tillbyggnad i ett riksintresseområde med bevarandeprogram, Värmdö kommun

Inledning

Fastighetsägaren av en byggnad har gjort ett överklagande i Värmdö kommun av ett rivningsförbud. Det här överklagandet har gått till Mark- och miljödomstolen i Nacka tingsrätt. Fastighetsägaren vill undanröja en tillbyggnad i form av en bod med skärmtak i ett riksintresseområde som även det har ett bevarandeprogram.

Val av mål

Målet valdes dels eftersom det har relevans för konstnärligt värde i domskälet, dels för att konstnärligt värde hjälper till att värdera och avgöra domens mål. Så har domstolen även bedömt mot en bakgrund av förvanskningsförbudet i kap. 8 § 13 PBL som förespråkas i kommunens kulturmiljöprogram. Domstolen har även bedömt att tillbyggnaden utgör en del av riksintresset. Dessa tre faktorer är av stor vikt för att bevara den byggda miljön.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Eftersom konstnärligt värde är en del av domstolens bedömning och eftersom domstolen också menar på att byggnaden är särskilt värdefull utifrån kulturhistorisk och konstnärlig synpunkt. I bevarandeprogrammet som domstolen hänvisar till är konstnärligt värde dessutom en del av förvanskningsförbudet i kap. 8 § 13 PBL som kan konstateras i målets domskäl.

Kontroll av konstnärligt värde

Konstnärligt värde drivs framförallt av domstolen men också med hjälp av kommunens bevarandeprogram som framhäver konstnärligt värde tillsammans med förvanskningsförbudet. Men i slutändan är det domstolen som avgör i vilken utsträckning målet har att göra med konstnärligt värde och hur stort utslag konstnärligt värde får. I det här fallet poängteras konstnärligt värde explicit en gång tillsammans med kap. 8 § 13 PBL.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

I det här målet behandlas konstnärligt värde för att behålla bebyggelseområdet i Värmdö kommun. Byggnaden anses även vara särskilt värdefull utifrån en konstnärlig synpunkt.

Bakgrund till målet

I domen framförs att rivningen går emot förvanskningsförbudet i kap. 8 § 13 PBL. Området tillhör ett riksintresse och ingår i kommunens kulturmiljöprogram. Domstolen gör följande bedömning: "... att såväl byggnad och bebyggelseområdet är sådana att de är särskilt värdefull ut kulturhistoriskt och konstnärlig synpunkt och därmed får inte förvanskas." (P 7052-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 7).

Sammanfattning

Sammanfattningsvis drevs konstnärligt värde av huvudsakligen Nacka tingsrätt i Mark- och miljödomstolen, men även av kommunens bevarandeprogram. Konstnärligt värde är en betydande del av domskälet, eftersom termen bidrog till avgörandet. Det var dock inte enbart det konstnärliga värdet som bidrog till avgörandet, utan också det kulturhistoriska värdet. Konstnärligt värde nämns allt som allt en gång i samband med förvanskningsförbudet i kap. 8 § 13 PBL. I bevarandeprogrammet nämns riksintresset återigen med bakgrund av förvanskningsförbudet. Detta är ett tungt skäl för att bevara området, som fastighetsägaren ville få rivningslov för. Domen överklagades inte efter domslutet.

4.5 Mål 5: P 9298-14 Byte av entréportal från ek till ekimitation av aluminium, Ängelholms kommun

Inledning

En bostadsrättsförening i Ängelholms kommun hade överklagat ett tidigare beslut från länsstyrelsen och kommunen om en bygglovsansökan som inte blev beviljad. Bostadsrättsföreningen i målet ville byta ut en entréportal av ek till ekimitation av aluminium p.g.a. kostnadsskäl.

Val av mål

Målet är av intresse för att konstnärligt värde berörs fler gånger än i de tidigare fallen. Ändå har konstnärligt värde ingen betydelse för bevarandet av ekportarna, eftersom det i detaljplanen inte står något om hur eller om ekportarna omfattas av några skyddsbestämmelser. Det här målet visar hur liten betydelse konstnärligt värde har i bevarandesyfte för att bevara en byggd miljö. Antalet förekomster av termen är inte av relevans i målets utslag när det strider mot detaljplan.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Konstnärligt värde blev en del av målet genom tillämpning av kap. 2 § 6 PBL, som kunde användas i målets utslag. I den här lagparagrafen står det att konstnärligt värde ska skyddas. Det finns även varsamhetsbestämmelser tillskrivet i den här lagparagrafen. Förutom detta anser också Mark- och miljödomstolen samt kommunen att byggnadens tidstypiska utseende har kulturella värden. I kulturella värden ingår konstnärligt värde som ett paraplybegrepp av alla kulturvärden.

Kontroll av konstnärligt värde

Det är Mark- och miljödomstolen tillsammans med kommunen som driver frågan om det konstnärliga värdet i detta mål. Domstolen följer plan- och bygglagen som hänvisar vidare till det konstnärliga värdet. Kommunen har gjort bedömning att entrédörrarna är viktiga för att bevara byggnadens värde, men entrédörrarna förekommer inte i detaljplan eller bevarandeprogram.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

I det här målet innebär konstnärligt värde att entréportalerna har skyddsvärde och varsamhetsbestämmelser som är av konstnärligt värde. Även kulturella värden där konstnärligt värde utgör en del av finns i en av kommunens bedömningar. Detta innebär att byggnaden har en entréport värd att bevara. Men eftersom konstnärligt värde varken står med i detaljplanen eller i bevarandeprogrammet kan inte kap. 2 § 6 PBL appliceras på domens utslag.

Bakgrund till målet

Mark- och miljödomstolen anser att kap. 2 § 6 PBL ska tillämpas på detta domskäl. Konstnärliga värden i målet ska även skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelseområdet ska göras varsamt "... så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas." (P 9298-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 7).

Mark- och miljödomstolen förklarar även att de kulturella värdena finns i byggnadens s.k. tidstypiska utseende. Domstolen delar också kommunens bedömning att entréportalen är av hög grad väsentlig för att bevara byggnadernas värden. Förutom detta påpekar domstolen att byte av entrédörrar inte strider mot gällande detaljplan. Av någon anledning ingår fastigheten inte i ett bevarandeprogram heller. Däremot betonar domstolen att den föreslagna åtgärden motsäger det här: "... grundläggande kravet på hänsyn, skydd, varsamhet i 2 kap. 6 § första stycket punkt 1, samt sista stycket PBL." (P 9298-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 8–9).

Domstolen gör gällande att den föreslagna ändringen inte uppfyller underhållskravet och vårdkravet med hänsyn till portalens kulturvärden. Inte heller varsamhetskravet, d.v.s. kravet på varsam ändring och flyttning av byggnad med hänsyn till karaktärsdrag och tillvaratagande av tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden i kap. 8 § 17 PBL. Sammanfattningsvis bifalls överklagandet (P 9298-14 Mark- och miljööverdomstolen 2015, s. 9).

Sammanfattning

I Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt drivs frågan om det konstnärliga värdet i det här målets domskäl. Detta beror på att en bedömning från kommunen och domstolen anser att en byggnad med ekport har tidstypiskt utseende och har en viktig inverkan vid att skyddande, bevarande samt för varsamhetsbestämmelser för byggnaden. Om man följer dessa föreskrifter som också bedöms från kap. 2 § 6 PBL borde det konstnärliga värdet betonas, men i och med att detaljplanen inte säger något om detta och att det inte finns ett bevarandeprogram som stödjer detta kan inte domens utslag syfta till att bevara ekporten; istället fick ekimitationen företräde. Slutsatsen i det här fallet är att detaljplanen eller bevarandeprogrammet skulle kunna ha styrkt det konstnärliga värdet om detta hade varit utskrivet. Därmed hade inte konstnärligt värde någon betydelse i det här målet, snarare tvärtom då det visade sig att det inte gick att bevara ekporten p.g.a. att det inte stod något om detta i detaljplanen eller bevarandeprogrammet.

Efter domens utslag skedde inget vidare överklagande från någon av de inblandade parterna. Antalet gånger som konstnärligt värde tydligt framhävs var tre i målets utslag. Dessa tre gånger nämndes konstnärligt värde i samband med varsamhetskrav och skyddsbestämmelser. Från ett bevarandeperspektiv var inte det konstnärliga värdet viktigt den här gången. Men att det togs upp som en synpunkt har ändå betydelse och relevans för hur jag kan jämföra de olika målen i analyskapitlet. Slutligen vill jag också säga om det här målet att bostadsrättsföreningen var den part som överklagade länsstyrelsens beslutet om att bevara dörrarna.

4.6 Mål 6: P 6634-14 – Nybyggnation av en kulturhistorisk värdefull byggnad, Orust kommun

Inledning

Den ursprungliga byggnaden på platsen i Orust kommun fick rivningslov 21 mars 2013 p.g.a. att det inte fanns bestämmelser om gränser och avstånd. Detta trots att det fanns en q-markering i detaljplanen för fastigheten.

Val av mål

Målets innehåll visar på en tänkvärd omständighet ur bevarandesynpunkt. Trots starka bestämmelser, som q-märkning, fick inte byggnaden vara kvar utan det byggdes en ny likadan.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Enligt äldre PBL från 1987, där kap. 3 § 10, som är gällande för det här målet och kan jämföras med den nuvarande kap. 2 § 6 PBL. Där framhävs det att det konstnärliga värdet ska tas tillvara:

- om ändringar av byggnad sker
- byggnad inte får förvanskas av dess karaktär
- storlek och form anpassas till omgivningen eftersom det är en kulturhistorisk miljö precis som den ursprungliga byggnaden också var

Konstnärligt värde blev på samma sätt en del av målet eftersom domstolen ställde krav på att den nya byggnaden skulle vara enligt de tidigare planbestämmelserna från äldre PBL. Det konstnärliga värdet uppfyllde även följande krav:

- Stads och landskapsbilden ska vara god för platsen
- Natur- och kulturvärde ska vara goda för platsen
- Helhetsverkan ska vara god för platsen

Kontroll av konstnärligt värde

Det är Mark- och miljööverdomstolen som driver det konstnärliga värdet i det här målet. Domstolen har sagt att bygglovsansökan beviljas om den inte strider mot detaljplanen.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

PBL i det här målet utövar en garanti för att ändringar skall utföras varsamt så att byggnadens konstnärliga värden tas till vara. Då tas det hänsyn till byggnadens särdrag, särskilt när byggnaden i målet är klassificerad som en kulturhistoriskt värdefull byggnad.

Bakgrund till målet

Mark- och miljödomstolen anser om bygglovsansökan ska beviljas så får inte åtgärden gå emot detaljplanen, samt att omgivningskraven ska vara tillgodoräknande (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 11).

Fastigheten i gällande mål har en q-märkning i detaljplanen. Därmed är det bestämt att följande planbestämmelser är lika viktiga för byggnaden enligt äldre PBL från 1987:

”Kultur-historiskt värdefull byggnad. Byggnaden skall underhållas och vårdas på ett sätt som ej förvanskar dess karaktär och egenart (PBL 3 kap. 13 §). Byggnad som förstörs av våda får ersättas med en ny byggnad av i huvudsak samma storlek och form som nu befintlig byggnad och med ett utförande i övrigt som anpassas till omgivningens kulturhistoriska värde. Enligt Plan- och bygglagen 3 kap. 10 § skall ev. ändringar av en byggnad utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara” (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 11).

Rivningslov medgavs på fastigheten genom lagakraft i ett beslut från 21 mars 2013. Detta berodde på att planbestämmelserna varken angav någon gräns eller något avstånd, vilket kan vara direkt tillämpligt på en nybyggnation (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 11).

Däremot finns också ”Miljö- och byggnadsprogram, Råd och riktlinjer för utformning av nya byggnader i Mollösund”. Det här programmet tolkas inte som bindande planbestämmelser. Samtidigt som detta beskrivs är den tänkta byggnationen planenlig enligt domstolen. Detta för att detaljplanen anger att huvudbyggnad inte får uppföras till närmare tomtgräns än till 3 meter. P.g.a. brandsäkerhet. Därmed blir den tänkta byggnationen planenlig (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 12).

De krav som ställs för att byggnationen ska bli planenlig finns också i kap. 2 § 6 PBL, som säger att byggnaden ska ta hänsyn till faktorer som stads- och landskapsbilden samt natur- och kulturvärden på platsen (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 12).

Den nya byggnationen stämde överens med det bohuslänska dubbelhuset och dess byggnadstradition. Den enda anmärkningen på nybyggnationen var att byggnadsvolymen var något större än den ursprungliga. Byggnaden är också anpassad efter kap. 2 § 6 PBL där konstnärligt värde nämns (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 12–13).

Sammanfattning

Mark- och miljödomstolen i Vänersborgs tingsrätt använde delvis konstnärligt värde i styrandet av hur en kulturhistoriskt värdefull byggnad skulle utformas. Konstnärligt värde används som aspekt tillsammans med andra kulturvärden för att bevara utseendet hos den befintliga miljön, så att den nya byggnaden ska kunna anpassas till den ursprungliga byggnaden. Allt som allt framhävs konstnärligt värde en gång i det här målets utslag, detta som en helhet tillsammans med de andra kulturvärdena i den äldre PBL. Konstnärligt värde spelar framförallt stor roll i domens avgörande. Som tidigare har nämnts är konstnärligt värde med som ett krav i planbestämmelserna på hur en framtida nybyggnation ska se ut.

Domen överklagades inte efter domskälet.

4.7 Mål 7: P 10646-15 Två rivningslov av banvaktarstugor i Kiruna kommun

Inledning

Det här målet tar upp två olika banvaktarstugor i Kiruna kommun, som fick rivningslov. De två banvaktarstugorna heter Paktajaure och Nuolja.

Val av mål

I det här målet behandlas två byggnader. För det första är det unikt för den här undersökningen att ett mål tar upp två byggnader. För det andra är det avvikande att det konstnärliga värdet inte har någon betydelse för domens utslag från ett bevarandeperspektiv, detta p.g.a. bristande skyddsbestämmelser då det saknas detaljplan eller områdesbestämmelserna för stugorna.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Konstnärligt värde anses vara ett alternativ i målet då byggnaden borde bevaras med anledningen av att det konstnärliga värdet ingår i kulturvärden. I kap. 9 § 34 PBL står det att rivningslov kan ges om det inte står med i detaljplan eller områdesbestämmelser. I den här paragrafen framhävs konstnärligt värde.

Kontroll av konstnärligt värde

Mark- och miljödomstolen driver frågan om konstnärligt värde i målets utslag. De understryker det konstnärliga värdet som ett alternativ till att bevara stugorna, men konstnärligt värde blir inte avgörande för fallet då stugorna saknar planbestämmelser.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

Konstnärligt värde används i den här domen i och med att domstolen tar upp kap. 9 § 32. I denna paragraf behandlas kulturvärde, som ju konstnärligt värde är en del av, under rivningslov.

Bakgrund till målet

Mark- och miljödomstolen framhåller generella tillämpade bestämmelser för målet. Det krävs enligt dem alltid rivningslov för alla byggnader utifrån områdesbestämmelserna. I kap. 9 § 34 står det att rivningslov ska ges om det inte omfattas av rivningsförbud i detaljplan eller områdesbestämmelser. Alternativt om en byggnad eller bebyggelse inte bör bevaras p.g.a. historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värden (P 10646-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 10).

I ansökan om rivningslovet av banvaktarstugorna står flera motiveringar till varför Trafikverket vill riva stugorna. Dels måste man korsa järnvägen för att nå stugan, vilket inte är tillåtet utan utbildning. Därför är inte stugorna tillgängliga för allmänheten. Det uppstår höga bullernivåer när tåg åker förbi. Stugan är också för nuvarande i mycket dåligt skick (P 10646-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 13).

På grund av den angivna bakgrunden saknas det tillräckligt med skäl för att neka rivningslov (P 10646-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 13).

Sammanfattning

Det var mark- och miljödomstolen i Umeå Tingsrätt som drev konstaterandet om att konstnärligt värde en gång var med explicit i kap. 9 § 34 PBL. Konstnärligt värde hade ingen relevans för att bevara banvaktarstugorna, utan var snarare ett sätt för domstolen att visa att det inte fanns tillräckligt mycket konstnärligt värde i stugorna för att skydda dem, varken i detaljplanen eller i områdesbestämmelserna. I det här målets domskäl visade det sig alltså att konstnärligt värde verkade för att riva istället för att bevara.

4.8 Mål 8: P 1123-16 Inglasning på en fastighet som ligger i nära anslutning till ett riksintresseområde, Solna kommun

Inledning

Det här målet inleddes eftersom fastighetsägare ville göra en inglasning på sitt hus. Detta på ett sätt så att det konstnärliga värdet inte skulle tas till skada och inte skulle påverka utseendet av huset. I närheten ligger ett riksintresseområde.

Val av mål

Målet är av intresse ur ett antikvarieperspektiv då fastigheternas utformning redan från när det byggdes har anpassats till riksintresseområdets kulturhistoriska värden. Därför fanns det ingen anledning till att det konstnärliga värdet skulle fälla skälet för en bygglovsansökan. Inglasningen skulle inte heller påverka de befintliga karaktärsdragen som radhuset i målet.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Domstolen konstaterade att det konstnärliga värdet som definierats i detaljplanen skulle komma att påverkas negativt, enligt kap. 2 § 6 PBL. I och med att inglasningen inte får någon större påverkan på bebyggelsen kan inte konstnärligt värde bidra till att bevara husets ursprungliga karaktär.

Kontroll av konstnärligt värde

Det konstnärliga värdet drivs av Mark- och miljödomstolen vars konstaterande utifrån plan- och bygglagen säger att konstnärligt värde är med och bidrar till en förändring av ett av husen i ett radhusområde, men inte på ett märkbart sätt. Även ett tidigare beslut från Länsstyrelsen fanns med, men detta upphävdes eftersom domstolsprövningen visade att det konstnärliga värdet samt resterande kulturvärden inte utgjorde en tillräckligt stor anledning till att bevara huset i ursprungligt skick. Detta berodde på att den tidigare utformningen passade in tillräckligt mycket för att inglasningen inte skulle påverka det närliggande riksintresset.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

Konstnärligt värde i det här målet har inte så stor betydelse även om det ingår i lagen, men p.g.a. anledningar som t.ex. anpassningskrav från tidigare byggen går det att glasa in en fastighet om resultatet inte blir påtagligt eller iögonfallande.

Bakgrund till målet

Det här målet handlar om inglasning av en s.k. svalgång med tak, som stämmer överens med detaljplanen och kraven i kap. 2 § 6 PBL, där konstnärligt värde nämns (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 8).

Mark- och miljödomstolen konstaterar att bygglovsansökan varken kommer ändra konstruktionen eller strukturen. Detta beror på att åtgärden av glasskivor endast kommer vara synligt på nära håll och inte påverkar radhusområdet i stort. Med den här bakgrunden dömer domstolen att den kulturhistoriska värdefulla bebyggelsen inte kommer att påverkas, samt att åtgärden inte går emot detaljplanen (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 8).

Söder om fastigheten ligger Bergshamra by, som är kulturhistoriskt värdefullt riksintresse. Radhusområdet där fastigheten ligger är utformat för att anpassas efter Bergshamra by och tar därför hänsyn till detta område. Huset består av beige puts, falurött trä, samt byggnadsdetaljer. Radhuset stod klart 1986 (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 9).

Eftersom kap. 2 § 6 PBL är av intresse för prövningen för anpassningskrav, men i det här fallet varken påverkar bebyggelsen eller upplevelsen av radhusen på ett märkbart sätt, kan Mark- och miljödomstolen inte avslå bygglovsansökan (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 9).

I kap. 8 § 1, 13, 17 PBL tas också upp i målet om varsamhet och förvanskning. Den här bygglovsansökan kommer inte att påverka området påtagligt. Därför anser domstolen att detta inte

kommer att påverka omgivningen på ett sådant sätt som behandlar förvanskning eller varsamhetskravet (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 9).

Länsstyrelsen beslut upphävs och överklagandet bifalls. Nämndens beslut ska fortsätta att handläggas (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 10).

Sammanfattning

Det var Mark- och miljödomstolen i Nacka tingsrätt som drev frågan om konstnärligt värde tillsammans med ett tidigare beslut från Länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut upphävdes på grund av domstolens konstaterande om att området karaktär inte skulle förändras märkbart, domstolen tyckte dessutom att de konstnärliga värdena ändå skulle tillvaratas. Konstnärligt värde nämndes och framhövdes tillsammans med varsamhet och förvanskningföreskrifter. Konstnärligt värde nämns explicit 2 gånger i samband med kap. 8 § 13 & 17 PBL. Efter domskälet fortsatte nämnden att handlägga ärendet. Målet kom till eftersom fastighetsägaren hade överklagat länsstyrelsens beslut. Konstnärligt värde utgjorde domens utslag, men inte enbart som separat en faktor utan tillsammans med de andra kulturvärdena.

4.9 Mål 9: P 2238-16 Bygglov på fastighet i Enskede Gård, Stockholms kommun

Inledning

Ett bygglov efterfrågas på en fastighet i ett område i Stockholm som kallas för Enskede Gård. Länsstyrelsen i Stockholm har sagt att området är särskilt värdefullt. Eftersom ett bolag har ifrågasatt detta med en överklagan till mark- och miljödomstolen prövas kraven från kap. 2 § 6 PBL och kap. 8 § 13 PBL. Detta beror på att fastigheten i målet enligt länsstyrelsen inte följer dessa två krav.

Val av mål

Målet är av betydelsen för undersökningen därför att även om konstnärligt värde nämns tydligt två gånger, så har det ingen större betydelse för bevarandet av fastigheten i ett område som inte har tillräcklig hög kulturhistoriskt värde.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Konstnärligt värde blev en del av målet genom att det nämns i detaljplanen, som är baserad på kraven i 2 kap. 6 § PBL och 8 kap. 13 § PBL.

Kontroll av konstnärligt värde

I det här målet är det länsstyrelsen som tar upp frågan om kulturvärden där det konstnärliga värdet ingår, för att sedan föra det vidare till en domstol som drivs av Mark- och miljödomstolen.

Bakgrund till målet

Bygglovet går varken emot detaljplanen eller kap. 9 § 30 PBL enligt Mark- och miljööverdomstolen, nämnden och länsstyrelsen. Anser länsstyrelsen och tydliggör vilka krav som inte följer vad från kap. 2 § 6 PBL tredje stycket och kap. 8 § 13 PBL. Därför menar domstolen att ärendet ska prövas med de två lagparagraferna (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 20).

Bolaget som har överklagat har ifrågasatt om området är särskilt värdefullt (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 20).

Med detta som bakgrund har domstolen gjort följande avgörande. I PBL betonar lagen att kommunen får bestämma om skydd som visar att särskild värdefull bebyggelse ska vara med i detaljplaner eller områdesbestämmelser. Detta med hjälp av kap. 2 § 6, kap. 4 § 16, kap. 4 § 42 och kap. 8 § 13 PBL. Däremot finns det inget krav på att skydd ska komma till uttryck i detaljplanen eller områdesbestämmelserna, men det föreslås vara lämpligt av kommunen att ta ställning i bevarandefrågor (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 20–21).

Gällande plan för fastigheten är en stadsplan från 1925. Där framhävs inte om området eller fastigheten har kulturhistoriskt värde, men i översiktsplanen för Stockholm är Enskede Gård inte heller reglerat som kulturhistoriskt värdefull. Även andra stadsdelar som gränsar till Enskede Gård, som Gamla Enskede och Pungpinan, räknas till riksintresse. En tidigare översiktsplan säger att Enskede Gård: "... Enskede Gård uppräknat bland stadsdelar och områden där särskild uppmärksamhet behöver ägnas åt kulturhistoriska värden" (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 21).

Planen jämför Enskede Gård med Palmeska Villastaden, som har högt kulturhistoriskt värde. Det poängteras också i planen att Enskede Gård inte ingår i Palmeska Villastaden. Planen innehåller inga konkreta och tydliga regler för bebyggelsen (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 21).

I Stockholms klassificeringskarta över kulturhistoriska värden anses Enskede Gård vara av kulturhistoriskt värde. Den här kartan har länsstyrelsen hänvisat till. Därför är det sagt att området har högt kulturhistoriskt värde men dessa värden är inte så värdefulla som de bör vara enligt kap. 8 § 13 PBL: "... bestämmelsen är således inte tillämplig i målet." (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 22).

Kapitel 2 § 6 PBL anses inte heller utgöra ett hinder för den sökta åtgärden på grund av att bestämmelserna är tillämpliga vid utformning och komplettering av befintlig bebyggelse (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 23).

Sammanfattning

Eftersom Enskede Gård ligger i Stockholms kommun, faller det därför naturligt att målet tas upp i Nacka tingsrätt av Mark- och miljödomstolen. Det är länsstyrelsen som tar upp frågan om det konstnärliga värdet men det är domstolen som driver prövningen om huruvida det finns något konstnärligt värde i Enskede gård. Konstnärligt värde användes som en del av ett försök att skydda den befintliga miljön och för att vägleda hur den nya bebyggelsen bör utformas och kompletteras. Allt som allt påpekas konstnärligt värde två gånger med 2 kap. 6 § PBL i och med att ett byggnadsbolag har ifrågasatt om området Enskede Gård är av kulturhistoriskt värde. Därmed skedde ingen överklagan efter målets domslut i och med att bolaget fick bygga i Enskede Gård.

4.10 Mål 10: P 10563-16 Rivningslov av byggnad vid namn Pilgrimen i Ljusdals kommun

Inledning

Byggnaden i målet har inget skydd i form av plan eller bestämmelser. Därmed kan domstolen snabbt konstatera att byggnaden får lov att rivas och av den anledningen är det här målet väldigt kort jämfört med resten av de relevanta målen i undersökningen.

Val av mål

Konstnärligt värde är av relevans men inte för att skydda och bevara utan mer för att bedöma om byggnaden i målet har det värdet.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Konstnärligt värde nämns i domskälet då domstolen anser att det skulle ha behövts skyddsbestämmelser för att byggnaden skulle kunna få stå kvar.

Kontroll av konstnärligt värde

De som tar upp och driver konstnärligt värde är Mark- och miljödomstolen.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

Konstnärligt värde används i det här sammanhanget för byggnaden Pilgrimen, men det visade sig att det inte har betydelse för målet.

Bakgrund till målet

I och med att Pilgrimen varken har detaljplan eller är ett område som har en områdesbestämmelse, krävs därför inget rivningslov (P 10563-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 5–6).

Sammanfattning

Sammanfattningsvis var det Mark- och miljödomstolen i Östersund tingsrätt som drev frågan om konstnärligt värde i målet efter att bygglovsansökan hade överklagats. Det konstnärliga värdet var inte av bevarandekaraktär den här gången utan en bedömning av att byggnaden vid namn Pilgrimen just inte hade något konstnärligt värde i målet. Ingen vidare överklagan av målets domskäl lämnades in.

4.11 Mål 11: P 8664-16 Bygglov i trädgårdsstaden Smedslätten i Stockholms kommun

Inledning

I det här målet ansöks om ett mark- och bygglov för att bygga i Trädgårdsstaden i Smedslätt i Stockholm.

Val av mål

Målet belyser också hur andra bestämmelser såsom Stadsmuseets klassificeringskarta i Stockholm kan vara avgörande och relevant för konstnärligt värde.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Genom Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta och kap. 2 § 6 PBL blev konstnärligt värde en del av målet.

Kontroll av konstnärligt värde

Precis som i tidigare mål drivs frågan om det konstnärliga värdet av domstolen.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

Det konstnärliga värdet betyder i det här fallet ett ifrågasättande av en bygglovsprövning genom att bygga helt nytt på redan bebyggt område.

Bakgrund till målet

Mark- och miljödomstolen kan fastställa att den aktuella detaljplanen och översiktsplanen inte innehåller bestämmelser om kulturhistoriskt skydd. Området är inte heller ett riksintresse enligt miljöbalken (P 8664-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 21).

Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta i nämner att byggnaden inte är särskilt skyddsvärd, men att området i sig har kulturhistoriskt värde, och att gaturummets karaktär och prägel ska bibehållas enligt kap. 2 § 6 PBL. Överklagandet avslås (P 8664-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 22).

Sammanfattning

Mark- och miljööverdomstolen i Svea Hovrätt driver frågan om konstnärligt värde. Konstnärligt värde framhävs som ett konstaterande av hur det kan skydda trädgårdsstadens kulturhistoriska värden vid bygglovsprövning. Det konstnärliga värdet spelade in i målet men har inte själv en betydande separat roll. Det används för att kunna visa utformning, placering, hänsyn och varsamhet av befintliga karaktärsdrag. Efter det här domskälets beslut så lämnades inga fler överklaganden in. Slutligen nämns konstnärligt värde endast en gång i det här relevanta målet.

4.12 Mål 12: P 9288-16 Ändring av fasad och byte av takpannor på fastighet i Ljungby kommun

Inledning

En fastighetsägare har ansökt om att vilja ändra utseendet av sin byggnad ganska mycket vilket skulle göra att byggnaden stack ut från resten av bebyggelsen i området. Huset ligger i Ljungby kommun.

Bygglovsansökan handlar om att man vill måla gult fasadtegel vitt, byta ut svarta takpannor till röda samt måla garaget vitt.

Val av mål

Här är konstnärligt värde relevant eftersom det nämnts i målet också för att bevara och skydda bebyggelsen precis som den var tänkt från början. Att fastighetsägaren dessutom vill göra en radikal förändring av byggnaden och att det slutligen stoppas bland annat på grund av konstnärligt värde.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Konstnärligt värde framkommer tydligt i målet eftersom ändringarna av byggnaden skulle gå emot kapitel 2 § 6 PBL då den nya ändringen av byggnaden skulle gå emot den här lagparagrafen.

Konstnärligt värde nämns allt som allt två gånger som ett argument till att bevara det befintliga området, eftersom den nya bebyggelsen annars skulle förändra den s.k. homogena bebyggelsen.

Kontroll av konstnärligt värde

Det är Mark- och miljödomstolen som har fastställt att konstnärligt värde ska drivas i den här frågan med stöd av plan- och bygglagen. Detta beror delvis på grund av målet prövas av 9 kap. 2 § PBL då den här lagparagrafen säger att fasad- och taktäckningsändringar måste prövas så att det inte ändrar ett områdes eller en byggnads karaktär.

Konstnärligt värde och dess betydelse i målet

I det här målet har homogeniteten av bebyggelsen en stor roll i vad som menas med konstnärligt värde. En sådan här förändring, skulle varken ta hänsyn till kulturvärden, stadsbild eller en god helhetsverkan.

Bakgrund till målet

Att färga om, byta fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial får göras om områdets eller byggnadens karaktär inte ändras enligt kap. 9 § 2 PBL (P 9288-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 5).

Mark- och miljööverdomstolen har granskat platsen. Domstolen kan konstatera att bebyggelse har en homogen utformning från 1960–1970-talet med gult tegel och svart träpanel på röset. Taket är av svart tegel (P 9288-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 6).

Den ändring som bygglovsansökan har efterfrågat är att måla fasadteglet vitt, byta takpannor från svart till rött och måla garaget vitt. Ansökan prövas också efter kap. 9 § 14 PBL. Den nya önskade ändringen kommer att i så fall förändra utformningen av den homogena bebyggelsen på ett sätt som inte är lämpligt med hänsyn till kulturvärden och stadsbilden på platsen samt mot intresset för en god helhetsverkan. Detta strider mot kap. 2 § 6 PBL. Här framhävs också konstnärligt värde som en komponent för det som bör tillvaratas (P 9288-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 7).

Domstolen bedömer att förändring av byggnaden kommer att ändra utseendet drastiskt i fallet. Därmed kommer enhetligheten i området att gå förlorad. I det här fallet skulle byggnaden komma att utformas på ett sätt som skulle motverka en god stadsbild. Konstnärligt värde skulle därmed också gå förlorat också, vilket kan inte tillåtas (P 9288-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 7–8).

Sammanfattning

Sammanfattningsvis drevs frågan om konstnärligt värde i Mark- och miljödomstolen i Växjö tingsrätt med hjälp av kap. 9 § 2 PBL, med hjälp av vilket ett områdes karaktär kan ifrågasättas. Det konstnärliga värdet framhölls som ett konstaterande mot förändring av en byggnads utseende och karaktär för att bevara områdets enhetlighet. I samband med anpassningskravet i kap. 2 § 6 PBL nämns konstnärligt värde mycket tydligt två gånger. Konstnärligt värde är av vikt men inte på egens hand, utan tillsammans med andra kulturvärden. Efter domskälet i målet skedde ingen mer överklagan.

4.13 Mål 13: P 6600-16 Rivningslov på fastighet i Lidköpings kommun

Inledning

En träbyggnad utan kulturhistoriskt värde prövas i en mark- och miljödomstol för att det krävs för rivningslov enligt kap. 9 § 34 PBL. Rivningslov kan bara medges om annat inte framgår i detaljplan eller om områdesbestämmelser inte säger att det krävs rivningsförbud, alternativt om byggnaden inte har kulturvärden. Här framgår av PBL att konstnärligt värde är av stor vikt.

Val av mål

I det här målet visas att konstnärligt värde inte har betydelse när detaljplanen säger att en byggnad inte har kulturvärden eller inte omfattas av rivningsförbud. Det här målet visar att om en byggnad är gammal och gjord av trä behöver det inte betyda att den kan bevaras; den måste ha särskilda bestämmelser. Konstnärligt värde består i det här målet av att en parkeringsplats vid ett sjukhusområde väger tyngre för att staden ska få en mer enhetlig bild och öka det allmänna intresset istället för att en träbyggnad ska stå kvar.

Hur konstnärligt värde blev en del av målet

Konstnärligt värde är också en del av målet då det konstateras att träbyggnaden inte bidrar till att staden ska få en mer enhetlig bild för att få stå kvar.

Kontroll av konstnärligt värde

Mark- och miljödomstolen bedömer frågan om konstnärligt värde, då domstolen konstaterat att träbyggnaden inte har något sådant värde.

Bakgrund till målet

I kap. 9 § 34 PBL framgår att rivningslov på byggnad eller byggnadsdel endast får ges om följande krav uppfylls:

- detaljplanen eller områdesbestämmelserna inte omfattar rivningsförbud
- inte bör bevaras p.g.a. byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde.

(P 6600-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 8)

I planen anges inget särskilt skydd för byggnaden. Den ligger i närheten av ett riksintresseområde. Däremot nämns byggnaden i översiktsplanen som kulturhistorisk byggnad och ligger i ett kulturhistoriskt värdefullt område (P 6600-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 9).

Domstolen bedömer att det finns omständigheter som innebär att byggnaden inte har något kulturhistoriskt värde av betydelse. De tegelbyggnaderna som finns runt om träbyggnaden i målet skapar en mer enhetlig bild av stadsrummet. Dessutom har vissa delar ändrats sedan byggnaden uppfördes (P 6600-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 9).

Rivning av träbyggnaden ökar också antalet parkeringsplatser i sjukhusområdet, vilket är en fördel allmänheten. Därmed väger det allmänna intresset tyngre och byggnaden beviljas rivningslov (P 6600-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 9–10).

Sammanfattning

I det här sista relevanta målet drivs det konstnärliga värdet av mark- och miljödomstolen i Vänersborgs Tingsrätt. Det allmänna intresset för parkeringsplatsen i anslutning till sjukhuset gick före det konstnärliga värdet i det här målet och det ledde till att träbyggnaden revs istället. Konstnärligt värde användes som en ifrågasättande del av avgörandet, men var inte starkt nog att gå

igenom då det allmänna intresset vägde tyngre. Sammanlagt nämndes konstnärligt värde allt som allt två gånger i målets domskäl, där det var av relevans. Domskälet överklagades inte vidare.

5. Analys

I det här avsnittet gör jag en analys av de jämförda målen som hade relevans för begreppet konstnärligt värde genom nuvarande plan- och bygglagen. Analysen består av 4 aspekter:

Aspekt 1: Hur tas konstnärligt värde upp i domstol?

Aspekt 2: Var i domstolspraxisen kommer konstnärligt värde till uttryck?

Aspekt 3: Vad refererar konstnärligt värde till i de undersökta målen?

Aspekt 4: Vilken betydelse har konstnärligt värde för domsluten?

5.1 Aspekt 1 – Hur tas konstnärligt värde upp till domstol?

De mål som finns med i undersökningen gäller överklaganden om bygglov, rivningslov och rivningsförbud på olika sätt. I de flesta av målen är det fastighetsägaren som överklagar ett beslut från kommun eller länsstyrelse. Om fastighetsägaren därefter vill driva ärendet vidare går det vidare till Mark- och miljödomstolen. Därmed är det inte sagt att det alltid är fastighetsägaren som driver frågan om konstnärligt värde utan det kan göras av andra instanser. Detta beror på om de bedömer, konstaterar, tyder, prövar eller finner att målet handlar om och är av betydelse och för plan- och bygglagen. Konstnärligt värde nämns som en bidragande faktor för bevarande i domskäl om det tydligt står i detaljplaner eller områdesbestämmelser, översiktsplan eller bevarandeprogram. Ibland kan ett enstaka ord som fattas i en t.ex. detaljplan ha en avgörande roll i hur målets utslag blir.

Mål som undersökts i den här uppsatsen har kunnat överklagas av privatpersoner, kommuner, länsstyrelser, myndigheter eller företag.

5.2 Aspekt 2 – Var i domstolspraxisen kommer konstnärligt värde till uttryck?

Mark- och miljödomstolarna kan också använda sig av konstnärligt värde i argument om hur de har bedömt ett mål. Domstolarna kan visa hur konstnärligt värde har använts i bakgrunden till ett domslut i ett avgörande mål.

I de mål som jag har undersökt används konstnärligt värde på olika sätt. Konstnärligt värde förekommer i följande sammanhang i domstolspraxisens domslut:

- direkt från lagparagrafsnummer
- citerat från lagtexten
- tillsammans med förklaringar av förvanskningförbud, varsamhetsbestämmelser, hänsynbestämmelser och skyddsbestämmelser
- detaljplaner, områdesbestämmelser eller översiktsplaner
- bevarandeprogram
- riksintressen
- med andra kulturvärden där konstnärligt värde ingår
- rivningsförbud eller rivningslov
- byggbeskrivningar av utformning, placering och komplement av nybyggnation
- beskrivningar av hur förändringar av befintlig kulturmiljö skulle kunna ske utan att skadas
- genom att ifrågasätta om konstnärligt värde kan vara en del av den befintliga byggda miljön

Här presenteras mer utförligt de olika uttryckssätten av konstnärligt värde i domskälsprocesserna och hur de kan variera inom min empiriska undersökning.

Det förekommer även att förvanskingsförbud, varsamhetsbestämmelser, hänsynsbestämmelser och skyddsbestämmelser hänvisar till en lagparagraf där konstnärligt värde innefattas. Där kan det också variera om det står utan lagparagrafen men samtidigt kan det stå separat eller enskilt med andra värden oftast. Min poäng är att det finns många olika sätt att framhäva konstnärligt värde på.

På samma sätt fungerar det i detaljplaner, områdesbestämmelser eller översiktsplaner. Där kan det stå mer specifikt om en byggnadsdetalj som t.ex. dörrar att det är de som är värda att bevara i ett visst område.

Bevarandeprogram kan också ha skyddsbestämmelser som nämner konstnärligt värde utifrån PBL, men används också som vägledning där det kan stå beskrivet om exempelvis byggnadstraditioner som allra helst ska tillämpas på den befintliga och framtida bebyggelsen.

Riksintressen hör till miljöbalken, men tillsammans med kulturvärden där konstnärligt värde ingår enskilt och bland de 8 lagparagrafer, kan riksintresset förekomma och ge ett starkare eller svagare skydd för att bevara några av de målen som exemplifieras i den jämförande studien.

Det som menas med kulturvärden är att det är ett samlingsnamn där konstnärligt värde ingår tillsammans med tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Ibland nämns konstnärligt värde tillsammans med de andra värdena och ibland enskilt i de målen som har ingått i undersökningen.

Precis som tidigare påträffas konstnärligt värde i målen separat i många olika former. Variationen av uttryckets användning har beskrivits utförligt i tidigare stycken men förtydligas här också för att det är relevant för arbetets gång och är en viktig och intressant iakttagelse för hur det konstnärliga värdet används i domstolssammanhang.

Det finns närmare beskrivningar av kulturmiljöer i detaljplaner, områdesbestämmelser, översiktsplaner eller bevarandeprogram där konstnärligt värde ibland tas upp för att göra en mer noggrann skildring av vad som egentligen har konstnärligt värde. Detta för att underlätta byggbeskrivningar, utformning, placering och komplement av nybyggnation, ändring av en byggnad eller rivningsförbud.

När det gäller rivningsförbud eller rivningslov som också nämns i lagparagrafer i målen där konstnärligt värde nämns, så måste de fallen prövas enligt vissa restriktioner som inte får påverka kulturvärden, där konstnärligt värde ingår, på ett negativt sätt för den befintliga miljön. Därmed är det också sagt att detaljplan, områdesbestämmelser, översiktsplaner, bevarandeprogram, riksintressen och detaljerade beskrivningar i plan- och bygglagen måste följas ordagrant för att det ska få ett utslag i målets domskäl och verka för konstnärligt värde.

5.3 Aspekt 3 – Vad refererar konstnärligt värde till i de undersökta målen?

I de målen jag har undersökt representeras det konstnärliga värdet på flera sätt eller inte alls. Ibland finns det konstnärliga värdet kvar och i annat fall rivs det eller byts ut. Det här visar att konstnärligt värde kan ha många olika skepnader i praktiken och är av materialistisk karaktär.

Undersökningen visar att konstnärligt värde används som argument i samband med:

- fönsterbyten
- balkongtillägg
- skärmtak & bod

- byte av ekdörrar
- nybyggnation
- banvaktarstugor
- rivningslov
- rivningsförbud
- bygglov
- fasadbyte och byte av takpannor

I det följande kommer de konstnärliga värdena på byggnaderna i varje mål att beskrivas så att beskrivningen av hur de relevanta målen sett ut blir mer översiktlig.

Mål 1

I det här målet vill målsäganden byta ut det ursprungliga fönstret i ett egnahemsområde, som också utgöt ett riksintresse, till ett fönster som har bullerskydd och kallas för Domlux-fönster (P 3853-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9). I det här fallet ligger det konstnärliga värdet i *ursprungsfönstren*, som enligt domslutet inte fick bytas.

Mål 2

Det här målet handlar också om ett fönsterbyte på en byggnad i ett riksintresseområde med bebyggelse som är unikt i svensk byggnadshistoria. Skillnaderna är att man här ville ta bort spröjsarna (P 169-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9–11). I det här målet visar det sig att konstnärliga värdet även här ligger i *ursprungsfönstren*, som fick vara kvar efter domslutet.

Mål 3

I det här målet ville personen som hade lämnat in bygglovsansökan lägga till balkonger på en byggnad från 1930-talet som var i ursprungsskick (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 12). I det här målet demonstreras att det konstnärliga värdet ligger i en hel byggnads *fasadutformning* inte får förändras av godtagbara skäl från Mark- och miljödomstolen.

Mål 4

Målet pekar på att skärmtak och bod inte får rivras i ett riksintresseområde. Det här tyder på att konstnärligt värde gestaltas av just *skärmtak och bod* som tillhör en byggnad av sådant värde tillsammans med *riksintresset* (P 7052-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 7). Rivningsförbud rådde och därmed fick boden och skärmtaket vara kvar.

Mål 5

Det här målet berättade om ursprungliga ekportar som skulle bytas ut till nytillverkade ekimitation av aluminium. Här beslutar domstolen att dörrarna får bytas ut p.g.a. att det inte finns detaljplansbestämmelser som visar på att dörrarna ska skyddas. Här finns därför inget konstnärligt värde (P 9298-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 9).

Mål 6

Det här målet belyser ett fall då en byggnad blev riven och återuppbyggd på nytt då den nya byggnaden var tvungen att ha konstnärliga värden för att få byggas igen. Det konstnärliga värdet låg då i bestämmelsen och lagparagrafen kap. 2 § 6 PBL. Byggnaden fick inte vara kvar men en liknande byggdes med krav på att den skulle anslutas till *bohuslänsk byggnadstradition* (P6634-14 Mark- och miljööverdomstol, 2015, s. 12–13).

Mål 7

I det här målet framgår det att två banvaktarstugor i Kiruna kommun fick rivas och att de inte var av relevans utifrån ett konstnärligt värde. Därför räknas inte banvaktarstugorna in i vad som anses vara konstnärligt värde i de undersökta målen, men är ändå av relevans (P10646-15 Mark-och miljööverdomstolen, 2016, s. 13).

Mål 8

Fastigheten i det här målet ansågs redan varit anpassad efter ett närliggande riksintresseområde, och p.g.a. detta kunde byggnaden glassas in utan att det påverkade det konstnärliga värdet på den befintliga byggnaden (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 8).

Mål 9

Ett byggföretag vill bygga i området Enskede Gård i Stockholm och har fått bygglov för det. Konstnärligt värde var en mer konstaterande för att pröva om målet var av betydelse för konstnärligt värde och ifrågasättande karaktär. Domstolen kom fram till att området inte hade tillräckligt högt skyddsvärd för att bevaras (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 23).

Mål 10

Byggnaden i det här målet hade inga skyddsbestämmelser varken i detaljplan eller under områdesbestämmelserna, varpå det fick rivningslov. Här finns inget konstnärligt värde att ta på och därmed utgår den här byggnaden från listan av vad som kan anses vara av konstnärligt värde (P 10563-16 Mark-och miljööverdomstolen, 2017, s. 5–6).

Mål 11

Det fick inte byggas i Trädgårdsstaden i Stockholm. Detta berodde på att *gaturummets* karaktär hade en prägel som skulle behållas enligt kap. 2 § 6 PBL (P8664-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 22).

Mål 12

På byggnaden i det här målet ville man genomföra en fasadändring samt byta takpannor. Detta gick inte igenom då bland annat konstnärligt värde spelade roll i avvägandet om att inte förstöra ett homogent område som räknades in som ett riksintresse (P9288-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 6).

Mål 13

En träbyggnad fick rivningslov p.g.a. att det allmänna intresset vägde tyngre än det konstnärliga värdet. Det framgick också att de andra kulturvärdena spelade roll men inte var av stor vikt i domskälet för att bevara träbyggnaden. Istället fann de att en *parkeringsplats* var av större användning för det allmänna intresset (P 6600-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 9–10).

5.4 Aspekt 4 – Vilken betydelse har konstnärligt värde för domsluten i bevarandesyfte?

Här belyses de mål som först och främst hade till syfte att bevara, men också de målen som inte lyckades bevara de befintliga byggnaderna. Där betonas även varför det blev så som det blev i domskälet. Svaret på aspektfrågan finns under varje mål.

Anledningarna till varför det konstnärliga värdet fick vara med i domsluten berodde på olika saker. Tabellen visar att konstnärligt värde i de flesta fallen användes för att bevara, men också att de i andra fallen var emot bevarandesyfte. Vad det berodde på redovisas i nästkommande stycken efter tabellen. Tabellen gjorde jag för att få en översiktlig bild av hur många mål som var för bevarandet av det ursprungliga skicket av byggnader och hur många mål som inte var det. Jag räknade på hur målets domslut hade resonerat och förde in utslaget i tabellen. Efter tabellen som visas nedan går jag

grundligt in i vilken bemärkelse det konstnärliga värdet har betydelse i målens utslag och varför domen kunde eller inte kunde bevara ett fall.

För	Mot
6	7
Mål 1	Mål 5
Mål 2	Mål 6
Mål 3	Mål 7
Mål 4	Mål 8
Mål 11	Mål 9
Mål 12	Mål 10
–	Mål 13

Bild 3. Tabellen redogör för antalet mål som är för respektive emot bevarandesyfte.

Mål 1

Det första målet kom upp i domstolssammanhang för att området definierades som en kulturhistoriskt värdefull miljö. Översiktsplanen hänvisar till kap. 8 § 13 PBL, där konstnärligt värde tas upp. Det fanns också ett prejudicerande rättsfall som kunde appliceras på målet (P 3853-15 Mark- och miljödomstolen, 2015, s. 9). Enligt bevarandeprogrammet för området gällde det också förvanskingsförbud definierat i kap. 8 § 13 PBL. Det kulturhistoriska värdet vägde också tyngre än det enskilda intresset att genomföra fönsterbyte enligt ansökan.

Mål 2

I det andra målet fanns det varsamhetsbestämmelser i detaljplanen, vilket gjorde så att ursprungliga fönster fick vara kvar (P 169-14 Mark- och miljödomstolen, 2015, s. 8). I kap. 2 § 6 PBL beskrivs det hur det konstnärliga värdet ska följas i varsamhetsbestämmelserna i detaljplaner. Också att byggnad är härstammar från en särpräglad period ur svensks byggnadshistoria gör även att huset har kulturellt värde (P 169-14 Mark- och miljödomstolen, 2015, s. 9). Därmed går det att veta vad som hade betydelse för bevarandet av fönster på byggnaden i domslutet.

Mål 3

Den ursprungliga fasadutformningen fick vara kvar på en byggnad från 1930-talet trots att en bygglovsansökan hade ansökts om balkongtillägg. I detta domslut var utslaget för att bevara den ursprungliga byggnaden. Detta berodde på att detaljplanen framhävde tydliga bestämmelser om hur tomtarean skulle se ut (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 10). I detta mål kunde också därmed bestämmelserna i kap. 8 § 13 PBL tillämpas utifrån detaljplanebestämmelser som också ingick här tillsammans med det konstnärliga värdet. Även en utlåtande från Kulturmiljö i Halland var tveksamt till det nya förslaget om balkongtillägg (P 4499-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 12). Även kap. 2 § 6 PBL där konstnärligt värde ingår ansågs vara passande för det här målet.

Mål 4

Den betydelse som det konstnärliga värdet har i det här domslutet angående skärmtak och bod berodde först och främst på att förvanskingsförbudet i kap. 8 § 13 PBL (här ingår även det konstnärliga värdet) gällde för det här området där fastigheten låg i ett kommunalt kulturmiljöprogram. Därmed fick inte skärmtaket med boden rivningslov (P 7052-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 7). Området kunde bevaras i ursprungligt skick.

Mål 5

Originalportar fick bytas ut till liknade material i aluminiumimitation. Detaljplanen hade inga skyddsbestämmelser om portarna och det fanns inga andra skyddsbestämmelser som skulle ha kunnat bevara den äkta ekporten (P 9298-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 8-9). Det konstnärliga värdet var av relevans eftersom man ifrågasatte om det hade betydelse för utslaget enligt kap. 2 § 6 PBL och kap. 8 § 17 PBL, men i och med att det inte stred mot detaljplanen fanns det inga skäl att avslå bygglov om byte från ek till ekimitation.

Mål 6

Konstnärligt värde hade betydelse i domslutet eftersom det fanns bestämmelser om hur byggnaden skulle se ut och skulle dessutom påminna om den som var där innan. (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s.12–13). Den ursprungliga byggnaden kunde dock inte stå kvar p.g.a. att planbestämmelserna inte angav någon gräns och avstånd för bl.a. brandskydd som är ett direkt krav på nybyggnationen (P 6634-14 Mark- och miljööverdomstolen, 2015, s. 11)

Mål 7

Två byggnader fick rivningslov för att det inte fanns tillräckliga skäl för att bevara dem. Skälen var att det varken fanns områdesbestämmelser eller skyddsbestämmelser i detaljplanen för att kulturvärden skulle få vara kvar (P 10646-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 10). Samtidigt fanns det andra förutsättningar för att inte bevara stugorna: de var inte tillgängliga för allmänheten, omgavs av höga bullernivåer, och stugorna hade underhållits dåligt (P 10646-15 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 13). Därmed hade konstnärligt värde inte tillräcklig relevans för att bevara stugorna.

Mål 8

Eftersom fastigheten redan var anpassad efter riksintresseområdet och inglasningen inte skulle komma att påverka radhuset i någon märkbar utsträckning fick det ske. Samtidigt att kap. 2 § 6 PBL stämde överens med detaljplanebestämmelsen där konstnärligt värde är med och kap. 8 § 1,13 & 17 PBL (P 1123-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 8–9). Slutligen fick inglasning ske och därför anser jag att den här domen var emot att bevara det ursprungliga byggnadsskicket. Därför listas detta mål under kolumnen mot i tabell 2.

Mål 9

Det här målet handlar det om ett bygglov i ett område i Stockholm, Enskede Gård. Bygglov om går inte emot detaljplanen, men mot 2 kap. 6 § PBL där konstnärligt värde ingår. Därför fick ärendet prövas av domstolen (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 20). Området ansågs inte vara tillräckligt värdefullt gällande de kulturella värdena (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 22). Därför bevarades området inte och bygglov godkändes (P 2238-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2016, s. 23). Konstnärligt värde var inte med för ett bevarandesyfte i det här domskälet och hade inte betydelse.

Mål 10

Det här målet är väldigt kort jämfört med de andra. Detta beror på att det inte fanns några detaljplanbestämmelser eller områdesbestämmelser som sa att det krävdes rivningslov för en byggnad kallad Pilgrimen. Konstnärligt värde ingick som ett konstaterande av att byggnaden inte hade ett sådant värde p.g.a. bristande planbestämmelser och kap. 9 § 34 PBL.

Mål 11

Ett annat område som krävde bygglov var trädgårdsstaden Smedslätten i Stockholm. Den fick hjälp utifrån Stockholms klassificeringskarta om kulturhistoriskt värdefulla kulturmiljöer och domen hänvisade till kap. 2 § 6 PBL. Här poängteras kulturmiljöerna där konstnärligt värde är av relevans. Därmed fick också Smedslätten vara kvar i sitt ursprungliga format, enligt målets domskäl P 8664-16 och målet skrivs därför under kolumnen *för* i tabell 2.

Mål 12

Fastighetsägaren ville ändra kulören på fasadtegel och takpannor med hjälp av ett bygglov. Bygglovsansökandet prövades enligt kap. 9 § 2 PBL och kap. 9 § 14 PBL. Där nämns att kap. 2 § 6 PBL inte kan vara med i prövning i ett mål och att konstnärligt värde bör tillvaratas (P 9288-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 5–7).

Mål 13

I det sista målet anges att det blev ett rivningslov för en träbyggnad som saknade planbestämmelser och att det allmänna intresset för parkeringsplats i anslutning till ett sjukhus vägde tyngre än bevarandet av en träbyggnad (P6600-16 Mark- och miljööverdomstolen, 2017, s. 9–10). Konstnärligt värde ingick i domen eftersom det konstaterades utifrån kap. 9 § 34 PBL.

6. Resultat

6.1 Hur används konstnärligt värde i domstol och andra kulturvårdande institutioner som Stadsbyggnadskontoret, Länsstyrelsen och Stadsmuseet i Göteborg?

Mark- och miljödomstolen är den högsta instans i Sverige som beslutar om begreppet konstnärligt värde. Kommuner anger och definierar konstnärligt värde tillsammans med andra kulturhistoriska och miljömässiga värden i planbestämmelser. Domstolen tolkar termen utifrån planbestämmelserna och definierar sedan vad termen innebär i praktiken i samband med överklaganden. Hos de undersökta institutionerna; Stadsbyggnadskontoret i Göteborg, Länsstyrelsen i Västra Götaland och på Stadsmuseet i Göteborg verkar termen inte förekomma alls.

Stadsbyggnadskontoret använder sig inte direkt av begreppet konstnärligt värde. Istället har de valt att använda sig mer av snarlika termer i sitt arbete med detaljplaner. Termer så som arkitektoniskt värde och värdefull byggnad eller bebyggelse förekommer istället.

På Stadsmuseet används inte begreppet konstnärligt värde direkt. Precis så som Stadsbyggnadskontoret så har de valt att använda sig av snarlika uttryck. Istället för konstnärligt värde har de valt använda sig av termen estetiskt värde. I det estetiska värdet kan konstnärliga inslag ingå. Tomtehuset i Göteborg är ett exempel på en byggnad som har element med konstnärliga inslag. Museet menar att de tittar mer på byggnaders ”befintliga värden”. Jag tolkar detta som att de menar att de tittar mer på ett helhetsperspektiv än på individuella element.

Länsstyrelsen i Göteborg menade att begreppet konstnärligt värde inte förekommer i någon större mening i deras verksamhet och hänvisade mig till kommunen.

Svaren från de olika instanserna i Göteborg var ganska lika när jag frågade dem om konstnärligt värde och hur de använder sig av termen. De utfrågade instanserna svarade att de inte använder sig av begreppet konstnärligt värde när de arbetar med bevarande av byggnader och bebyggelse.

6.2 Vilken betydelse har konstnärligt värde i bevarandesyfte i de utvalda målen i undersökningen?

Resultatet av den här frågan analyseras mer specifikt i aspektfråga 4 i analysavdelningen för de 13 olika målen. Här följer en kort sammanfattning.

Jag kan konstatera att konstnärligt värde har betydelse för bevarande i vissa fall, medan inte i andra. I 6 mål som har undersökts var konstnärligt värde av betydelse för domslutet och bevarandet av objektet. De andra 7 målen fick ett negativt utslag ur bevarandeperspektiv p.g.a. att det konstnärliga värdet inte ansågs ha sådan betydelse att det skulle påverka ändringarna.

Följande betydelse hade konstnärligt värde för bevarandesyftet:

- Mål 1 fick ett positivt utslag för bevarandesyfte p.g.a. en översiktsplan som hänvisar till kap. 8 § 13 PBL där konstnärligt värde ingår, ett bevarandeprogram som också hänvisade till kap. 8 § 13 PBL.
- Mål 2 hade varsamhetsbestämmelser i en detaljplan där kap. 2 § 6 PBL har bestämmelser över hur konstnärligt värde ska följas i varsamhetsbestämmelser i detaljplaner samt att byggnaden har kulturvärden p.g.a. att den är särpräglad i svensk byggnadshistoria.
- Mål 3:s detaljplan hade tydliga bestämmelser i detaljplanen för hur tomtarean skulle se ut. Detaljplanen hänvisade även till kap. 8 § 13 PBL där konstnärligt värde fanns med. Även kap. 2 § 6 PBL ansågs vara lämpligt för det här målet där också konstnärligt värde ingår.
- Mål 4 har förvanskningsförbud enligt gällande kommunalt kulturmiljöprogram i kap. 8 § 13 PBL.

- Mål 11 hade en klassificeringskarta över området som bestämde att 2 kap 6 § PBL var gällande för området och därmed berördes konstnärligt värde.

- Mål 12 handlade om en kraftig ändring av fasadkulör samt tegelbyte. Den här bygglovsansökan kunde prövas eftersom domstolen hänvisade till 9 kap 2 & 14 § PBL där 2 kap 6 § PBL är av betydelse för att pröva liknande mål. Därmed kunde konstnärligt värde tillvaratas.

6.3 Hur använder Mark- och miljödomstolen begreppet konstnärligt värde i domskäl?

Varje mål är unikt och har en egen bakgrund och historia om varför det har överklagats. Konstnärligt värde finns med som ett konstaterande eller som ett argument för att bevara men också för att visa att det inte finns konstnärliga värden. Jag har valt ut 13 mål som behandlade begreppet konstnärligt värde i domslutet av 629.

I de mål jag har undersökt så framgår det i domskäl att konstnärligt värde anförs separat eller tillsammans med andra kulturvärden. Det är sällan att konstnärligt värde står explicit i domskälen, men det förekommer. I dessa fall och syftar mest på enskilda byggnadsdelar.

I domskälen tas konstnärligt värde upp mot bakgrund av de olika instanser, privatpersoner eller fastighetsägare som kan ha överklagat efter ett tidigare beslut eller dom. Instanserna kan vara kommuner, länsstyrelser, mark- och miljödomstolar, mark- och miljööverdomstolen eller högsta domstolen. Det som skilde sig från mål till mål var att varje överklagande var annorlunda och hade generellt konstnärligt värde som en faktor att bevara.

7. Diskussion och slutsatser

Mitt resultat visar att det finns en otydlighet med begreppet konstnärligt värde. Den diskuteras redan i bakgrunden för den här uppsatsen. Jag anser att konstnärligt värde borde ha större relevans och betydelse i bevarandesammanhang. Eftersom att termen står med i lagen och därmed borde anses vara viktigt. Konstnärligt värde finns med i lagen av en anledning och borde därför användas mer i bevarandesammanhang. Tidigare forskning visar också att termen har ansetts vara viktig redan under en längre tid historiskt sett i Sverige. Konstnärligt värde har varit med i bevarandesammanhang under en lång tid och ansetts viktigt i statliga utredningar och propositioner under större delen av nittonhundratalet. Jag anser utifrån det att det är anmärkningsvärt att konstnärligt värde, som står med i lagen, inte används mer i bevarandesammanhang. Dess ringa betydelse visas av intervjuer med företrädare för kulturvårdande instanser i Göteborg.

I rapporten *Plattform...* skriver Riksantikvarieämbetet att konstnärligt värde kan betraktas utifrån ett kulturhistoriskt synsätt men att det inte nödvändigtvis måste göra det (C. Génétay & U. Lindberg, 2015, s. 22). Riksantikvarieämbetet sätt att se på konstnärligt värde i *Plattform* är ganska otydlig och inte särskilt konkret. Detta kan vara en orsak till den otydlighet menar jag, osäkerhet som jag uppfattar inom yrkeskåren till begreppet konstnärligt värde och över hur den ska tolkas och användas. Mitt resultat visar att det borde finnas tydligare riktlinjer för hur konstnärligt värde ska användas hos andra instanser än domstol som jag har undersökt och som jobbar med kulturmiljöfrågor och PBL.

Riegls teori om konstnärligt värde är att det är ett värde som uppfattas och definieras av samtiden. Konstnärligt värde är ett värde ses som att inte ha ett och samma betydelse för all tid. Således kan konstnärligt värde anses ha en liten betydelse i bevarandesammanhang då det inte har ett evigt och konstant värde. Jag delar Riegls tankar och teorier. Jag anser att inget är objektivt, utan att allt är subjektivt när det kommer till urval och värdering. Värde är något som människan tillskriver ett föremål. Därmed kan konstnärligt värde bli svårt att applicera på ett objekt eller ”monument”, som Riegl kallar det, då det inte har ett och samma värde för alltid. Värden är föränderliga generellt.

Subjektivitet är alltså nära förknippat med begreppet konstnärligt värde. Det kan möjligtvis vara en orsak till varför termen inte används i någon större bemärkelse hos kulturvårdande instanser. Enligt sakkunnig domare Märten Dunér anses konstnärligt värde vara just en subjektiv fråga som många jurister därför undviker. Sakkunniga domare som arkitekter anser att form, funktion och teknik är mer frågor som berör objektivitet. Dunér menar också att konstnärligt värde sällan nämns, men när det väl gör det i ett mål, är det ofta byggnadsantikvarier som är kommunalt anställda som lägger ett ”musealt” perspektiv på objektet i målet. Detta går att se i t.ex. målen 1,3 och 5. Men samtidigt kan en byggnadsantikvarie ha ett bevarandeperspektiv på kulturhistoriska objekt utifrån PBL, vilket har visat sig i undersökningen i målen. Här vill jag upprepa mig och säga att inget värde är objektivt, allt är subjektivt p.g.a. att kulturhistoriska värden är något som är konstruerat av individer.

Riksantikvarieämbetet verkar också anse att konstnärligt värde är svårt att hantera. Min slutsats blir att konstnärligt värde anses vara en alltför subjektiv term.

En annan problematik som jag har träffat på i domstolssammanhang med konstnärligt värde är som Wera Grahn skriver i rapport: allt från förr i tiden går inte att spara (Grahn, 2009, s. 12). Enligt Wera Grahn är utnämning av kulturhistoriska objekt alltid ett subjektivt val. Hennes slutsats är att denna subjektivitet tenderar att favorisera vissa typer av objekt och mer eller mindre ignorera andra typer av objekt. Därmed kan vissa objekt och miljöer komma att anses viktigare än andra. Samma sak kan ske med konstnärligt värde i PBL och i domstolssammanhang. Mark- och miljödomstolen blir den instans som bestämmer normen om vad som har ett konstnärligt värde och vad som inte har det. Foucault exemplifierar detta med sin maktanalys. Att domstolar kan och andra kulturmiljövårdande

institutioner bidra till vad som anses vara normalt. På grund av sin höga trovärdighet kan domstolar skapa sanningskonstruktioner i samhället.

Det finns en bristande osäkerhet i mitt resultat om man ska jämföra den med Foucaults teorier. Det är svårt att upptäcka något orsakförhållande mellan domsluten och några eventuella normbildande effekter av dem utifrån min undersökning. För att kunna dra några sådana slutsatser om hur stor inverkan domstolarna har på urvalet av kulturhistoriska objekt som berör konstnärligt värde borde undersökningen ha utförts under en längre tid och med flera mål. Då hade undersökningen eventuellt kunnat visa på den maktstrukturen som Foucault talar om.

Genom min undersökning av konstnärligt värde i Mark- och miljödomstolen har jag har fått svar på hur konstnärligt värde används och fungerar i praktiken. Mitt resultat visar att begreppet konstnärligt värde förekommer i domskälen men aldrig enskilt utan bara i samband med de tre andra termer som utgör kulturvärden i PBL. Däremot kan de andra termerna förekomma enskilt i domskälen. De tre andra termerna är "historisk", "kulturhistorisk" och "miljömässig". Utifrån resultatet drar jag slutsatsen att begreppet konstnärligt värde inte verkar ha någon större relevans som argument i bevarande syfte då det inte verkar starkt nog för att framföras enskilt. Termen verkar snarare förekomma nästan lite pliktskyldigt och rutinmässigt. Lagtexten citeras för att visa att målsägarna har tagit med rätt paragraf från PBL.

När det gäller det sistnämnda är att inte dra förhastade och döma alltför snabbt om hur byggnadsantikvarier och domstolar använder sig av begreppet konstnärligt värde. För det är en term som är svår att tolka.

Konstnärligt värde kan emellertid ses som ett ålderdomligt och inte hållbart argument till att en byggnad med detta värde skulle kunna bevaras. Begreppet konstnärligt värde i PBL kan vara spår av en tidigare och äldre syn på hur kulturhistoriska föremål. Då dessa enligt den tidens kulturmiljövårdare, t.ex. Sigurd Curman, ansågs behöva äga en konstnärlighet för att vara värda att bevara (Wetterberg, 1992, s. 97). Kanske har begreppet konstnärligt värde spelat ut sin roll och vi kommer få se en avveckling av begreppet konstnärligt värde då att den tycks ha en väldigt liten roll för bevarande av kulturmiljöer i domstolssammanhang.

Vilka frågor kvarstår? Hur skulle den här undersökningsresultat sett ut i ett annat land? Finns det möjlighet att jämföra hur konstnärligt värde används med andra länder i t.ex. Europa? Det skulle vara en mycket intressant undersökning att delta i är min personliga åsikt. Även att se vilken påverkan konstnärligt värde har i olika länder skulle kunna bidra till en större helhetsbild av hur konstnärligt värde hanteras och används i olika kulturer eller länder. Kanske den här typen av undersökning med flera olika länder involverade i skulle visa vilken variation det finns av begreppet konstnärligt värde i domstol och kulturvårdande instanser ur ett internationellt perspektiv.

Även en undersökning av att välja ut 3 av dessa 13 mål för att besöka dem och göra en fördjupad undersökning av dem tre mest intressanta ur ett kulturvårdande perspektiv skulle också vara en relevant fortsättning till en masteruppsats.

8. Sammanfattning

I den här uppsatsen ville jag belysa och utreda om konstnärligt värde är viktigt i kulturmiljövårdande sammanhang och vart det egentligen får betydelse inom området. Trots att kulturvärden finns med inom kulturvärden anses de vara abstrakt för dem som vill bygga mycket (Informant 5). Detta är något att ha i bakhuvudet när man läser uppsatsen. Begreppet konstnärligt värde är något som existerar konkret i praktiken och inom PBL och kan eventuellt visa sig vara viktigt inom kulturvärden. Konstnärligt värde har dessutom visat sig vara en ambivalent fråga som beskrivs i bakgrunden.

Detta har behandlats i de här undersökningarna, med hjälp av källmaterial, som jag har fått genom intervjuerna, de domstolsmål som jag har behandlat, tillsammans med tidigare forskning om 1) hur karaktäriseringen av det konstnärliga värdet, har skett och kommit in i lagstiftningen i Sverige, 2) hur konstnärligt värde behövs mer i praktiken inom bygglovsförhandlingar och 3) hur konstnärligt värde är uppbyggt i ett hierarkiskt system i byggsektorn. Samt de teoretiska ansatserna: Alois Riegl i böckerna *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage* och *Contemporary Theory of Conservation*, Riksantikvarieämbetets Plattform Kulturhistorisk värdering och urval, dessutom rapport från Wera Grahn och boken *Övervakning och straff* av Michel Foucault.

Även intervjuerna har varit viktiga för att få tillgång och vägledning till källorna och få en klarare bild av hur konstnärligt värde fungerar i praktiken inom kulturmiljövården.

De källor som jag har använt mig av har bidragit till en bredare bild om varför och hur konstnärligt värde kan fungera och användas i praktiken för kulturmiljövårdande syften. De är av högt värde och har hög relevans i den här undersökningen. Utan dem skulle det inte ha gått att genomföra den jämförande studien, sammanställa relevansen av dem och utvärdera målen.

Källorna hjälper till med:

- att definiera konstnärligt värde
- hur konstnärligt värde används
- KVs betydelse i den byggda miljön
- varför KV används i bevarandesyfte och i praktiken
- hur mycket konstnärligt värde verkar för bevarande i domstolssammanhang
- hur konstnärligt värde varierar i de olika målen

Av sakkunnig domare fick jag många svar på hur jag skulle gå tillväga för att finna material som reflekterar över konstnärligt värde och dess relevans för byggd miljö. Sedan fick jag ta reda på var jag skulle kunna få tag på relevanta källor över hur plan- och bygglagen fungerar i praktiken vid bevarandefrågor. Att analysera de olika målen gav en större helhetsbild och en bättre inblick i hur relevant konstnärligt värde är i domstolssammanhang.

Undersökningsdelen är uppdelad i tre och moment med tre olika metoder. Den första huvudfrågeställningen besvaras med hjälp av intervjumetodik. Den andra frågan med en mindre kvantitativ sammanställning av de relevanta avgörande målen för att ta reda på hur ofta konstnärligt värde uppkommer efter noggrann genomläsning av 629 mål. Ett urval av 13 mål gjordes utifrån deras relevans för undersökningen. Därefter utförde jag en kvalitativ undersökning av de här 13 målen för att analysera på vilket sätt konstnärligt värde egentligen var av relevans. Detta genom att bryta ner huvudfrågan till mindre mer specifika frågor för att sedan återspegla relevansens helhetsuttryck och roll.

Det som jag har bidragit med genom undersökningen är att klargöra hur konstnärligt värde används och fungerar, var det spelar in och har roll i domstolssammanhang. Samtidigt visar också undersökningen hur viktigt konstnärligt värde är i den byggda miljön, hur det används i

bevarandesyfte samt hur tungt det kan väga i domstolssammanhang. Det vill säga hur mycket det konstnärliga värdet räknas in i de olika avgörande målen, genom att analysera hur tydligt det framgår i målens utslag.

Det går att ifrågasätta konstnärligt värde och dess existens. Konstnärligt värde har en liten betydelse jämfört med andra kulturvärden, som används mer i domskäl. Detta har jag kunnat se i och med undersökningarna jag har gjort i de specifika målen. Varför konstnärligt värde har liten betydelse kan enligt informant 1 bero på att domstolarna försöker undvika de subjektiva frågor, vilket de anser konstnärligt värde vara ett exempel på.

Med svaren på huvudfrågeställningarna för uppsatsen går det att få en helhetsbild av målen där begreppet konstnärligt värde förekommer. Hur PBL fungerar och nyttjas i praktiken och vilken betydelse det har i domstolssammanhang och för kulturmiljövården.

För att få svar på frågeställningen om hur de kulturvårdande institutionerna använder sig av konstnärligt värde kontaktade jag dem och fråga dem var för sig om hur konstnärligt värde används inom stadsplaneringen i Göteborg. Svaren blev väldigt lika och givande för resultatet.

Det som kanske kan vara svårt att avgöra är att frågor om konstnärligt värde inom kulturmiljöfrågor kan anses vara subjektiva och att avväga om något är av konstnärligt värde verkar vara diffust enligt informant 1. Intervjun visar att subjektivitet kring begreppet konstnärligt värde finns i domstolssammanhang. Med hjälp av undersökningarna visar uppsatsen också att konstnärligt värde inte är av stor relevans inom kulturmiljövården.

Frågan hur Mark- och miljödomstolen behandlar begreppet konstnärligt värde i domskäl besvaras med att nästan hälften av de jämförande målen var för att bevara en kulturmiljö. Det som var gemensamt i nästan alla fall att kap. 8 § 13 PBL på något sätt nämndes i planbestämmelser, bevarandeprogram eller kulturmiljöprogram. Dessutom att kap. 2 § 6 PBL nämns och är applicerbar också för ett mål genom Stockholms klassificeringskarta, där konstnärligt värde också framgår.

Det jag fick ut från undersökningen överraskade mig. Konstnärligt värde ingick i något som var mycket materiellt betingat, det visste jag inte från början. Jag fann att konstnärligt värde inte var av någon större betydelse för bevarandesyfte i de undersökta målen när jag gjorde min analys efter att ställt samma frågor i den jämförande studien. Konstnärligt värde borde kanske användas eller lyftas fram mer, med resten av kulturvärdena i Plan- och bygglagen, eftersom det finns med i lagen och uttrycks i alla fall.

Illustrationsförteckning

Bild 1. Pyramid. Sammanställning av Sara Holényi 20 maj 2017.

Bild 2. Tabell. Sammanställning av Sara Holényi 17 april 2017

Bild 3. Tabell. Sammanställning av Sara Holényi 15 maj 2017.

Käll- och litteraturlista

Otryckta källor

E-post kommunikation

Informant 1: Mårten Dunér, sakkunnig domare och tekniskt råd vid Växjö Tingsrätt, 10 april 2017

Informant 2: Lena Emanuelsson, Antikvarie på Länsstyrelsen i Västra Götaland, 10 april 2017

Informant 3: Mary Halvordsson, Ansvarig Arkitekt Bygggrupp 2, Göteborgs stad, Stadsbyggnadskontoret, 19 april 2017

Informant 4: Cathrine Sjölund Åhsberg, Enhetschef Kulturmiljö, Göteborgs Stadsmuseum, 11 april 2017

Muntliga källor

Informant 5: Madelene Serberbrink, Planhandläggare/Antikvarie, Göteborgs stad, Stadsbyggnadskontoret, samtal under praktikperiod 20 februari-17mars 2017

Tryckta källor och litteratur

Boverket (2011). *Boverkets byggregler – föreskrifter och allmänna råd, BBR*.

http://www.boverket.se/contentassets/a9a584aa0e564c8998d079d752f6b76d/konsoliderad_bbr_2011-6.pdf [2017-04-07]

Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv

Gabrielsson, C. & Kungliga Tekniska högskolan. Arkitekturskolan, 2006. *Att göra skillnad : det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar*, Stockholm: Arkitekturskolan, Kungliga Tekniska högskolan : Axl Books.

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf (2014). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet <https://www.raa.se/app/uploads/2015/04/RA%C3%84-Plattform-Kulturhistorisk-v%C3%A4rdering-och-urval-version-20150119.pdf> [2017-06-20]

Grahn, Wera (2009). *Intersektionella konstruktioner och kulturminnesförvaltning*. Oslo: NIKU http://niku.no/archive/niku/publikasjoner/NIKU%20Rapport%20pdf/Rapport%2027_Intersektionella%20konstruktioner.pdf [2017-06-20]

Kulturdepartementet (1998) *Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design*. (Regeringens proposition 1997/98:117). Stockholm: Regeringskansliet. <http://www.regeringen.se/49bb94/contentassets/5a2e4b3be7664587b5fde72211f2c707/framtidsformer---handlingsprogram-for-arkitektur-formgivning-och-design> [2017-06-20]

Muñoz Viñas, S. & Dawsonera, 2005. *Contemporary theory of conservation*, Amsterdam ; London: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Price, N.S. et al., 1996. *Historical and philosophical issues in the conservation of cultural heritage*, Los Angeles, Calif.: Getty Conservation Institute.

Rönn, Magnus, Johansson, Rolf & Werner, Inga Britt, 2008. Om kvalitet i arkitektur: några forskningserfarenheter. *Nordisk Arkitekturforskning*, Nordisk Arkitekturforskning.

Wetterberg, Ola (1992). *Monument & miljö*. Diss. Göteborg : Chalmers tekn. högsk., 1993.

Internetkällor Tryckta källor och litteratur

Miljödepartementet (2010) *En enklare plan- och bygglag*. (Regeringens proposition 2009/10:170). Stockholm: Regeringskansliet.

<https://data.riksdagen.se/fil/25C66E43-B749-4BA9-A14E-FD26F0390AB9> [2017-06-20]

Mark- och miljööverdomstolen (2015). *Undersökningsfall Mål 1 med dess målnummer P 3853-15*. <http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/3853-15%20dom.pdf>

[2015-10-14]

Mark- och miljööverdomstolen (2015). *Undersökningsfall Mål 2 med målnummer P 169-15*.

<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Dom%20169-15.pdf>

[2015-06-08]

Mark- och miljööverdomstolen (2015). *Undersökningsfall Mål 3 med målnummer P 4499-15*.

<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Dom%20P%204499-15.pdf>

[2015-10-02]

Mark- och miljööverdomstolen (2015). *Undersökningsfall Mål 4 med målnummer P 7052-15*.

<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/P%207052-15%20Dom%202015-12-16.pdf>

[2015-12-16]

Mark- och miljööverdomstolen (2015). *Undersökningsfall Mål 5 med målnummer P 9298-14*.

<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/P%209298-14.pdf>

[2015-05-27]

Mark- och miljööverdomstolen (2015). *Undersökningsfall 6 med målnummer P 6634-14*.

<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Svea%20HR%20P%206634-14%20Dom%202015-03-26.pdf>

[2015-03-26]

Mark- och miljööverdomstolen (2016). *Undersökningsfall Mål 7 med målnummer P 10646-15*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/M%C3%96D%20P%2010646-15.pdf>

[2016-11-10]

Mark- och miljööverdomstolen (2016). *Undersökningsfall Mål 8 med målnummer P 1123-16*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/P%201123-16%20Dom%202016-09-19.pdf>

[2016-09-19]

Mark- och miljööverdomstolen (2016). *Undersökningsfall Mål 9 med målnummer P 2238-16*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Avg%C3%B6randen/Svea%20HR%20P%202238-16%20Dom%202016-11-23.pdf>

[2016-11-23]

Mark- och miljööverdomstolen (2017). *Undersökningsfall Mål 10 med målnummer P 10563-16*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/DOM%2010563-16%20avidad.pdf>

[2017-03-31]

Mark- och miljööverdomstolen (2017). *Undersökningsfall Mål 11 med målnummer P 8664-16*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/DOM%20P%208664-16.pdf>

[2017-04-13]

Mark- och miljööverdomstolen (2016). *Undersökningsfall Mål 12 med målnummer P 9288-16*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Svea%20HR%20P%209288-16%20Dom%202017-03-07.pdf>

[2017-03-07]

Mark- och miljööverdomstolen (2017). *Undersökningsfall Mål 13 med målnummer P 6600-16*.
<http://www.markochmiljooverdomstolen.se/Domstolar/markochmiljooverdomstolen/Svea%20HR%20P%206600-16%20Dom%202017-02-27.pdf>

[2017-02-27]

Riksdag, S. (2010). Svensk författningssamling 2010: 900. *Plan och bygglag*.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900 [2017-05-21]

